

Briselē, 17.9.2020.
COM(2020) 564 final

**KOMISIJAS PAZIŅOJUMS EIROPAS PARLAMENTAM, PADOMEI, EIROPAS
EKONOMIKAS UN SOCIĀLO LIETU KOMITEJAI UN REĢIONU KOMITEJAI**

Nacionālo enerģētikas un klimata plānu ES mēroga novērtējums

**Kā sekmēt zaļo pārkārtošanos un veicināt ekonomikas atveseļošanu ar integrētiem
enerģētikas un klimata plāniem**

1. NACIONĀLO ENERĢĒTIKAS UN KLIMATA PLĀNU LOMA 2030. GADA MĒRĶRĀDĪTĀJU SASNIEGŠANĀ UN ATVESEĻOŠANAS UN NOTURĪBAS VEICINĀŠANĀ

Šajā paziņojumā ir sniegts ES mēroga novērtējums par 27 nacionālajiem enerģētikas un klimata plāniem (turpmāk “NEKP” jeb “plāni”), ko iesniegušas dalībvalstis saskaņā ar ES Pārvaldības regulu¹, attiecībā uz visām enerģētikas savienības dimensijām un ņemot vērā Eiropas zaļo kursu² un atveseļošanās pēc Covid-19 kontekstu.

Šis novērtējums noslēdz plašu sagatavošanās un koordinācijas procesu valstu līmenī un pastāvīgu dialogu starp dalībvalstīm, Komisiju un pārējām ES iestādēm. Dalībvalstis NEKP sāka gatavot 2018. gadā, un tie bija jāiesniedz līdz 2019. gada 31. decembrim. Komisija 2019. gada jūnijā izskatīja plānu projektus³ un sniedza individuālu atgriezenisko saiti dalībvalstīm⁴, kuras lielāko daļu ieteikumu ņēma vērā. Šobrīd galīgos plānus⁵, kuros ietverts integrēts redzējums par enerģētiskajiem un klimatiskajiem pārkārtojumiem nākamajos 10 gados, ir iesniegušas visas dalībvalstis. Šis ir nebijis process, jo par plāniem ir notikušas plašas apspriedes ar ieinteresētajām personām, pilsonisko sabiedrību un iedzīvotājiem, lai nodrošinātu viņu līdzatbildību un plašu sabiedrības atbalstu⁶. Plānu sagatavošanu vairākkārt apsprieda arī Padome.

Visos 27 plānos ir sniegts pārskats par to, kā dalībvalstis gatavojas pārejas uz klimatneitralitāti pirmajam posmam un ko tās vēlas sasniegt 2021.–2030. gada periodā šādās piecās jomās: dekarbonizācija, energoefektivitāte, enerģētiskā drošība, iekšējais enerģijas tirgus, pētniecība un inovācija un konkurētspēja. Plānus papildinās dalībvalstu ilgtermiņa dekarbonizācijas stratēģijas⁷.

Novērtējums rāda, kā plānu pilnīga īstenošana Eiropai ļautu savu pašreizējo 2030. gadam nosprausto siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšanas mērķrādītāju apsteigt un kā tas kalpotu par atspēriena punktu vērienīgākām iecerēm, ko Komisija ierosinājusi vienlaikus pieņemtajā paziņojumā “Eiropas 2030. gada klimatisko ieceru vēriena kāpināšana: investīcijas klimatneitrālā nākotnē cilvēku labā”, kura pamatā ir pievienotais ietekmes novērtējums.

Kā liecina ietekmes novērtējums, plāni arī nodrošina stabilu pamatu, lai reālistiski un atbildīgi tiektos uz augstāku siltumnīcefekta gāzu samazināšanas mērķrādītāju 2030. gadam, ja visos līmeņos tiks īstenota papildu rīcība, lai radītu papildu stimulus un novērstu pastāvošos trūkumus, un ja tiks pilnībā izmantotas zaļās atveseļošanas iespējas.

¹ Regula (ES) 2018/1999 par enerģētikas savienības un rīcības klimata politikas jomā pārvaldību.

² COM(2019) 640 *final*

³ COM(2019) 285 *final*.

⁴ Komisijas ieteikumi (2019. gada 18. jūnijs) par katras dalībvalsts integrētā nacionālā enerģētikas un klimata plāna projektu, kas aptver 2021.–2030. gada periodu, no C/2019/4401 līdz C/2019/4428.

⁵ Īrija ir lūgusi ņemt vērā nodomu tuvākajā nākotnē plānu un ieceru vērienu atjaunināt.

⁶ Vairākas dalībvalstis organizēja vietējus, reģionālus un nozariskus darbseminārus, lai galīgo NEKP saturu apspriestu ar ieinteresētajām personām (sociālajiem partneriem, pilsonisko sabiedrību, izglītības iestādēm, vietējām iestādēm un vides NVO).

⁷ Pārvaldības regulas 15. pants: dalībvalstīm jāiesniedz līdz 2020. gada 1. janvārim.

Novērtējumā ir ņemts vērā atveseļošanās pēc Covid-19 konteksts. NEKP ir gan rīcībpolitikas instruments, gan investīciju programma, kas uzņēmumiem un investoriem nodrošina uz nākotni vērstu satvaru. Tie veido stabilu pamatu, uz kura dalībvalstīm izstrādāt savas zaļās atveseļošanas un noturības stratēģijas un īstenot plašākus Eiropas zaļā kursa mērķus, kuru vidū ir gan tīra aprites ekonomika, gan nulles piesārņojuma panākšana. Šajā paziņojumā ir īpaši izcelts tas, kā ES atveseļošanas un noturības paketes finansējumu varētu izmantot, lai atbalstītu nacionālajos plānos apzinātās investīciju vajadzības un reformas⁸, proti, varētu investēt energoefektivitātē, ēku renovācijā, atjaunīgās enerģijas apguves izvēršanā, ilgtspējīgā mobilitātē, elektrotīklu modernizācijā un inovācijas veicināšanā kritiski svarīgu tehnoloģiju jomās, piemēram, atjaunīgā ūdeņraža un akumulatoru jomā.

Šis paziņojums ir pirmais solis procesā, kas ietvers vēl citus posmus. Komisija oktobrī kopā ar enerģētikas savienības stāvokļa apskatu publicēs katra individuālā NEKP padziļinātu novērtējumu, ietverot valstīm specifiskus norādījumus par to, kā dalībvalstis var vēl vairāk progresēt plānu īstenošanā. Novērtējumi dalībvalstīm sniegs vērtīgu informāciju, ko tās varēs tālāk izmantot, sagatavojot nacionālos atveseļošanas un noturības plānus, un virzīs investīciju programmu ar zaļo kursu saistītiem projektiem, kas nodrošina darbvietas un vienlaikus pozitīvi ietekmē klimatu un vidi. Komisija tos izmantos arī atveseļošanas un noturības plānu novērtēšanai. Visbeidzot, dalībvalstīm ir jānodrošina, ka to NEKP ir saskanīgi ar taisnīgas pārkārtošanās plāniem, kuri jāiesniedz saistībā ar Taisnīgas pārkārtošanās fondu.

Visā šajā procesā Komisija turpinās dialogu ar dalībvalstīm, cenšoties atbalstīt plānu pilnīgu īstenošanu un gatavošanos 2023. gadā plānotajai atjaunināšanai, un nodrošinās, ka tie dalībvalstīm turpina kalpot par virzienrādītāju ceļā uz vērienīgo enerģētikas un klimata mērķrādītāju sasniegšanu 2030. gadā un tālākā nākotnē. Koordinēšanās ar dalībvalstīm ietvers arī NEKP ārējos aspektus, un to īstenošana tiks atbalstīta ar enerģētikas un klimata diplomātiju.

2. GALĪGO NEKP NOVĒRTĒJUMS. KAS AR TIEM IR SASNIEGTS UN KĀ TIE VAR ATBALSTĪT ATVESEĻOŠANU UN NOTURĪBU?

2.1. To NEKP daļu novērtējums, kuras attiecas uz atjaunīgo enerģiju, energoefektivitāti un siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšanu

2.1.1. ES atjaunīgā enerģija

NEKP novērtējums liecina, ka, īstenojot esošos un plānotos pasākumus, atjaunīgās enerģijas īpatsvars 2030. gadā varētu sasniegt 33,1 % līdz 33,7 % un tādējādi **apsteigt 2030. gadam nosprausto mērķrādītāju – 32 %**; tas arī nozīmētu, ka atjaunīgie energoresursi kļūtu par svarīgu līdzekli, lai sasniegtu paziņojumā “Eiropas 2030. gada klimatisko ieceru vērīena kāpināšana” izvirzītos mērķus.

⁸ Kā norādījusi Starptautiskā Enerģētikas aģentūra (IEA), ilgtspējīgs atveseļošanas plāns globālo ekonomikas izaugsmi varētu palielināt par 1,1 procentpunktu gadā. Ietekme uz nodarbinātību būtu ievērojama, ļaujot nākamajos trīs gados saglabāt vai izveidot aptuveni 9 miljonus darbvieta (IEA ziņojums “World Energy Outlook Special Report on Sustainable Recovery”).

Tam pamatu liktu nepārtrauktas salīdzinoši pozitīvas norises. *Eurostat* 2018. gada skaitļu analīze un dalībvalstu līmeņa prognozes par paredzamo atjaunīgās enerģijas īpatsvaru enerģijas galapatēriņā 2020. gadā liecina⁹, ka atjaunīgās enerģijas īpatsvars ES sasnies 22,5 % līdz 22,7 % un ka lielākā daļa dalībvalstu sasnies savus saistošos nacionālos mērķrādītājus. Agrīnas aplēses liecina, ka 2019. gadā atjaunīgās enerģijas ražošanas jauda būs augusi par 6,2 %, un tirgus pieaugums būs 33 % salīdzinājumā ar 2018. gadu. Turklāt vairāki analītiķi norāda, ka, neraugoties uz Covid-19 krīzes negatīvo ietekmi, atjaunīgo energoresursu nozarei un saistītajām investīcijām ir salīdzinoši stabila noturība. Tādējādi ES, šķiet, sekmīgi virzās uz to, lai sasniegtu Eiropas mērķrādītāju, kas prasa līdz 2020. gadam panākt, ka atjaunīgās enerģijas īpatsvars enerģijas galapatēriņā ir 20 %. Tomēr vairākām dalībvalstīm, jo īpaši tām, kuras saskaņā ar prognozēm šajā posmā atpaliks, būtu jāapsver papildu pasākumi, tostarp sadarbības mehānismu veidā, lai nodrošinātu, ka tās sasniedz savus 2020. gada saistošos nacionālos mērķrādītājus.

Strauji pavērt izdevības lielāka mēroga atkrastes un inovatīvām tehnoloģijām varētu ES jaunizveidotais **atjaunīgās enerģijas finansēšanas mehānisms**¹⁰. Mehānisma elastīgums ļauj dalībvalstīm atjaunīgās enerģijas ražošanas potenciālu Eiropā realizēt pēc iespējas izdevīgāk un samazināt atbalsta izmaksas, kas dalībvalstīm palīdzētu sasniegt vai pat apsteigt savus 2020. gadam izvirzītos mērķrādītājus un ES mērķrādītāju 2030. gadam. Mehānismu var arī kombinēt ar citiem ES instrumentiem, piemēram, Eiropas infrastruktūras savienošanas instrumentu (EISI) vai *InvestEU*, lai finansējumu jauniem atjaunīgās enerģijas projektiem racionalizētu vēl vairāk.

Gandrīz visos galīgajos NEKP ir apstiprinātas plānu projektos paustās ieceres attiecībā uz atjaunīgo enerģiju; dažos gadījumos tie ir pat augstāki nekā plānu projektos. Tomēr kopējie skaitļi slēpj to, ka dalībvalstu ieguldījums nav vienlīdzīgs. Vairākos plānos nav iekļautas Atjaunīgo energoresursu direktīvas prasībām atbilstošas nozaru trajektorijas, proti, tās nesasniedz nacionālo izmaksefektivitātes potenciālu. Turpretī dažas dalībvalstis attiecībā uz atjaunīgajiem energoresursiem ir nospraudušas ļoti vērienīgus nozaru mērķrādītājus. Austrija un Zviedrija attiecīgi 2030. un 2040. gadam ir nospraudušas 100 % atjaunīgās elektroenerģijas mērķrādītāju.

Analīze, kas veikta paziņojuma “Eiropas 2030. gada klimatisko ieceru vērīena kāpināšana” vajadzībām, liecina, ka lielākam atjaunīgo energoresursu īpatsvaram ir svarīga nozīme, lai varētu sasniegt augstākus siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšanas mērķrādītājus. Kā minēts ietekmes novērtējumā, lai samazinātu siltumnīcefekta gāzu emisijas par vismaz 55 %, atjaunīgo energoresursu īpatsvaram ES 2030. gadā vajadzētu būt 38–40 %.

⁹ Joprojām pastāv nesekaidrība par pandēmijas ietekmi uz enerģijas pieprasījumu 2020. gadā un izrietošo ietekmi uz sabiedrību un ekonomiku. Tāpēc ir parādītas divas atšķirīgas pieprasījuma tendences (augsta un zema) kā attiecīgi apakšējā un augšējā robeža.

¹⁰ Atjaunīgās enerģijas finansēšanas mehānisms (C(2020)6123) darbību uzsāks 2021. gada janvārī.

NEKP ir paredzēts liels skaits pietiekamu gatavības pakāpi sasniegušu atjaunīgo energoresursu projektu, kas var palīdzēt arī ekonomikas atveseļošanā. Kā piemērus var minēt 100 000 jumta saules enerģijas paneļu un maza mēroga uzglabāšanas programmu Austrijā; finansiālu atbalstu ražojošajiem patērētājiem mazo elektrostaciju ierīkošanai Lietuvā, kas pēc prognozēm no 2024. gada dotu 696 MW uzstādītās jaudas; investīcijas, kas Dānijā ļautu sasniegt 4 GW atkrastes vēja enerģijas jaudu un Polijā – 3,8 GW; sešu atkrastes vēja enerģijas konkursu izsludināšanu līdz 2023. gadam Francijā, lai iegūtu 3,7 GW jaudas, un saules paneļu parku un ūdeņraža infrastruktūras būvniecību bijušajās lignīta raktuvēs Grieķijā un Portugālē.

NEKP un atjaunīgie energoresursi — problēmas un iespējas atveseļošanas un Eiropas zaļā kursa kontekstā

Ar saviem NEKP dalībvalstis skaidri apliecina, ka tās atbalsta ātru un izmaksefektīvu pāreju uz noturīgu oglekļneitrālu ekonomiku, kura lielā mērā balstīta uz atjaunīgiem energoresursiem, un tas privātajam sektoram dod pārliecību par investīciju lēmumiem.. Piemēram, vismaz 10 dalībvalstis ir paidušas nodomu tuvākajos gados pakāpeniski atteikties no akmeņogļu izmantošanas elektroenerģijas ražošanā un no ekspluatācijas izņemto jaudu galvenokārt aizstāt ar atjaunīgo energoresursu tehnoloģijām. Arī tīrā mobilitātē ir joma, kurā liels skaits dalībvalstu ir nospraudušas vērienīgus mērķrādītājus, jo īpaši attiecībā uz elektromobilitāti¹¹ un modernajām biodegvielām¹². Tomēr NEKP nav pietiekami apzināts tām pieejamais atkrastes atjaunīgo energoresursu potenciāls un ar to saistītās problēmas. Komisija palīdzēs šo jautājumu risināt stratēģiski savā gaidāmajā atkrastes atjaunīgo energoresursu stratēģijā, kurā tiks apzinātas galvenās darbības jūras plānošanas jomā, mēroga kāpināšanas tehnoloģijas un jauna pieeja attiecībā uz infrastruktūras plānošanu.

Intensīvākas investīcijas šajos risinājumos agrīnā posmā pēc principa “nekaitēt” valdību tēriņus un finansiālos atveseļošanas un noturības stimulus salāgotu ar paaugstināto mērķrādītāju, kas prasa emisijas līdz 2030. gadam samazināt par vismaz 55 %, un ES mērķi līdz 2050. gadam panākt klimatneitralitāti. Papildu investīcijām atjaunīgajos energoresursos var būt arī ātra un pozitīva ietekme uz ekonomikas atveseļošanu (kā arī tās var samazināt enerģijas rēķinus un tādu atjaunīgo energoresursu gadījumā, kur nav vajadzīga sadedzināšana, – uzlabot gaisa kvalitāti). Katrs 1 miljons EUR, kas pārņests no brūnās uz zaļo enerģiju, dotu piecas neto darbvietas¹³.

Intensīvākas investīcijas agrīnā posmā arī paātrinātu pieprasījumu un konkurenci, padarot Eiropas ražošanas bāzi spēcīgāku visā tās vērtības ķēdē, un tas vienlaikus apliecinātu Eiropas līderību rūpniecībā, kā arī nodrošinātu labākas darbvietas.

¹¹ Vācija savā NEKP ir izvirzījusi mērķrādītāju – 7–10 miljoni elektrotransportlīdzekļu līdz 2030. gadam un līdz 1 miljonam publiski pieejamu uzlādes punktu līdz 2030. gadam. Grieķija izvirzījusi mērķrādītāju – 30 % vieglo elektromobiļu līdz 2030. gadam, bet Itālija – 6 miljoni elektrotransportlīdzekļu līdz 2030. gadam.

¹² Igaunijas lēš, ka biometāna izmantojums līdz 2030. gadam palielināsies desmitkārtīgi; Somija prognozē, ka moderno biodegvielu izmantojums līdz 2030. gadam palielināsies par 30 %.

¹³ Modelēšanas aplēses liecina, ka 1 miliona EUR investīcijas fosilajā kurināmajā radītu 2,7 pilnlaika ekvivalentu (FTE) darbvietas, savukārt tikpat lielas investīcijas atjaunīgajā enerģijā dotu 7,5 FTE darbvietas, bet energoefektivitātē — 7,7 FTE darbvietas; Garrett-Peltier (2017), <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S026499931630709X?via%3Dihub>.

Investīcijas atjaunīgajā enerģijā rada darbvietas. 2018. gadā Eiropas Savienībā atjaunīgo energoresursu sektorā bija nodarbināti gandrīz 1,5 miljoni cilvēku, ieskaitot netiešās darbvietas vērtības ķēdē. Visvairāk darbvietu rodas saules fotoenerģijas sektorā — katrs investētais miljons euro nes 12 darbvietas. Turpretī vēja enerģijas sektorā katrs investētais miljons euro nes trīs darbvietas, taču, ņemot paredzamo izaugsmi laikā no 2020. līdz 2030. gadam, šis sektors kļūs par lielāko darbvietu radītāju atjaunīgo energoresursu sektorā ES. IRENA aplēses liecina, ka ES līmenī līdz 2050. gadam atjaunīgās enerģijas sektors radīs 2,7 miljonus darbvietu, energoefektivitātes sektors – 1,7 miljonus, bet sistēmu elastīguma sektors – 0,8 miljonus darbvietu¹⁴. Līdzīgi arī IEA aplēses liecina, ka visvairāk darbvietu uz katru investēto miljonu euro rada saules fotoenerģijas sektors, kā arī energoefektivitātes pasākumi ēku un rūpniecības sektorā¹⁵.

Eiropas atjaunīgās enerģijas sektors ir izdevīgā situācijā, lai ieņemtu pasaules līdera pozīcijas. Tās bruto vērtība 2018. gadā bija 80 miljardi EUR gadā (un ikgadējais pieaugums ir 6–8 %). ES ir spēcīga atjaunīgajiem energoresursiem (piemēram, atkrastes atjaunīgajai enerģijai) vajadzīgo tehnoloģiju izstrādē, un tai ir arī labi attīstīta MVU ekosistēma. Atjaunīgie energoresursi var arī nodrošināt darbvietu aizstāšanu reģionos, kas ir tiesīgi uz atbalstu no Taisnīgas pārkārtošanās fonda, un kopumā decentralizētā veidā šādas izdevības paveras arī attālākās teritorijās un salās. Pateicoties apjomīgiem izmaksu samazinājumiem, atjaunīgo energoresursu konkurētspēja izmaksu ziņā Eiropas Savienībā strauji uzlabojas, un briedumu sasniegušie atjaunīgie energoavoti tagad izmaksu ziņā ir konkurētspējīgi un samazina enerģijas cenas Eiropas patērētājiem¹⁶.

Dalībvalstis ir aicinātas paātrināt un labāk izmantot šādus pasākumus (kas vairākumā gadījumu to NEKP nav iekļauti vai nav pietiekami aprakstīti¹⁷): izpētīt un maksimizēt **atlikumsiltuma/atlikumaukstuma** izmantojumu, nodrošināt, ka iedzīvotājiem ir iespējas kļūt par **atjaunīgās enerģijas pašpatērētājiem** (arī apvienojumā ar akumulācijas sistēmām) un līdzdarboties atjaunīgās enerģijas kopienās, un vienlaikus **veicināt elektrifikāciju, kura balstīta atjaunīgās enerģijas izmantošanā transportā** un kura veicina projektus enerģijas ražošanai no variabliem atjaunīgās enerģijas avotiem. Tāpat pozitīva ietekme uz liela un maza apjoma investīciju stimulēšanu ir tādiem pasākumiem kā **plānoto konkursu paredzamība** (jānorāda atjaunīgo energoresursu apjomi un sadalījums starp jaunuzstādītām jaudām un energoatjaunināšanu), **atļauju izsniegšanas procedūru racionalizācija** (piemēram, vienota kontaktpunkta izveide), ātras procedūras attiecībā uz **energoatjaunināšanu un elektroenerģijas iepirkuma līgumi**.

¹⁴ IRENA (Starptautiskā Atjaunīgo energoresursu aģentūra), *Global Renewables Outlook: Energy transformation 2050*.

¹⁵ IEA (Starptautiskā Enerģētikas aģentūra), *World Energy Outlook, Special Report Sustainable Recovery*, 2020. gada jūnijs; visi trīs iepriekš minētie pasākumi rada vidēji 10–15 darbvietas uz katru miljonu euro.

¹⁶ Plašāka informācija tiks sniegta gaidāmajā ikgadējā enerģijas cenu un izmaksu ziņojumā.

¹⁷ Darbības, kas ierosinātas Energosistēmas integrācijas stratēģijā (COM(2020) 299 *final*), ir atjaunīgo energoresursu regulatīvā satvara papildinājums.

Lai pielāgotos pieaugošajai decentralizētajai ģenerācijai, plašai atkrastes atjaunīgās enerģijas ražošanai un tādu hibrīdprojektu integrācijai, kuros atjaunīgās enerģijas ražošana apvienota ar uzkrāšanu (jo īpaši attiecas uz atjaunīgo ūdeņradi), būtu tālāk jāizstrādā noteikumi par tīkliem un vēl vairāk jāpielāgo infrastruktūra. Joprojām ir aktīvāk jārealizē pārrobežu reģionālo iniciatīvu¹⁸ potenciāls, veidojot labāku sadarbību starp dalībvalstīm un izmantojot ES fondus, tostarp pagaidu atveseļošanas instrumenta “Next Generation EU” līdzekļus, kā arī balstoties uz panākumiem regulatīvajā jomā¹⁹. Tādējādi vēl vairāk tiks uzlabota konkurētspēja un tiks dekarbonizēti pieprasījuma puses sektori, piemēram, ēkas, rūpniecība un transports, kuri tradicionāli balstījušies uz fosilo kurināmo.

Ietekmes novērtējums, kas pievienots paziņojumam “Eiropas 2030. gada klimatisko ieceru vērēna kāpināšana”²⁰, liecina, ka tam, lai radītu vairāk fizisku saikņu starp enerģijas nesējiem integrētā energosistēmā, ir vajadzīgas investīcijas arī vietējā un nacionālā līmenī. Piemēram, būtu jāveicina investīcijas mūsdienīgās zemas temperatūras centralizētās siltumapgādes sistēmās (jo tās var vietējo pieprasījumu savienot ar atjaunīgās enerģijas un atlikumenerģijas avotiem), kā arī plašākā elektroenerģijas un gāzes tīklā; tas palīdzēs optimizēt piedāvājumu un pieprasījumu energonesēju līmenī.

2.1.2. Energoefektivitāte

Galīgo plānu novērtējums liecina, ka agregētās ieceres **energoefektivitātes** jomā primārās enerģijas patēriņu samazinās par 29,7 % un enerģijas galapatēriņu – par 29,4 %²¹, un 2030. gadā tie attiecīgi sasniegs 1176 Mtoe un 885 Mtoe. Tas nozīmē, ka salīdzinājumā ar piesardzīgo scenāriju, par ko liecināja plānu projekti²², kolektīvais vērēns attiecībā uz 2030. gadu ir palielinājies, proti, vairākas dalībvalstis plānotos centienus ir palielinājušas un dažus punktus ir precizējušas. Tomēr tas tāpat nozīmē, ka veidojas **starpība ar 2030. gadam nosprausto Savienības mērķrādītāju (panākt uzlabojumu par vismaz 32,5 %), proti, primārās enerģijas patēriņa izteiksmē tā ir 2,8 procentpunkti, bet enerģijas galapatēriņa izteiksmē – 3,1 procentpunkts.**

Covid-19 krīze patlaban ietekmē enerģijas patēriņu, kas negaidīti varētu ES ievērojami pietuvināt 2020. gada energoefektivitātes mērķrādītāju sasniegšanai. Tomēr tas nav ne strukturālu pārmaiņu, ne pielāgojumu rezultāts, un panākumi nebūs ilgstoši. Atveseļošanās no Covid-19 krīzes izraisīs enerģijas patēriņa atjaunošanos, kas nozīmē, ka ir vajadzīgi papildu energoefektivitātes centieni un investīcijas, lai energoefektivitātes ieguvumi būtu strukturāli²³.

¹⁸ Dalībvalstu grupēšanās, piemēram, Dienvidaustrumeiropas, Baltijas, Centrāleiropas reģionā utt.

¹⁹ Labi reģionālās sadarbības piemēri, ko varētu replicēt citos Eiropas reģionos, ir Ziemeļu jūru iniciatīva un Baltijas jūras reģions.

²⁰ Paziņojums “Eiropas 2030. gada klimatisko ieceru vērēna kāpināšana”, COM(2020) 562.

²¹ Salīdzinājumā ar 2007. gada atsaucē scenārija prognozēm.

²² Plānu projektos agregētās ieceres primārās enerģijas patēriņa gadījumā veidoja 26,3–30,2 %, bet enerģijas galapatēriņa gadījumā – 26,5–30,7 %.

²³ Jaunākie BNEF dati liecina, ka vairākās dalībvalstīs elektroenerģijas patēriņš jau ir atgriezies ierastajā līmenī.

Enerģētikas savienība ir atzinusi **energoefektivitātes** būtisko lomu un pamatprincipu “energoefektivitāte pirmajā vietā” ir nostiprinājusi tiesību aktos²⁴. Tomēr, lai gan energoefektivitātei ir nozīmīga loma visu mērķrādītāju un jo īpaši siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšanas mērķrādītāja sasniegšanā, **lielākajā daļā galīgo NEKP par šā principa piemērošanu ir maz informācijas**. Plānu galīgajā versijā ir ietverta plašāka informācija par elektrifikāciju, kas ir saskaņā ar principu “energoefektivitāte pirmajā vietā”. Līdzīgumu un iespējamie kompromisi starp energoefektivitātes pasākumiem un klimataadaptācijas pasākumiem joprojām nav atzīti un pilnībā izmantoti²⁵. Dalībvalstīm plānošanas, rīcībpolitikas un investīciju lēmumos ir (arī kā alternatīva) jāapsver izmaksefektīvi un tehniski, ekonomiski un vidiski pārdomāti energoefektivitātes pasākumi, un tas jādara arī pirms tiek pieņemti jebkādi turpmāki investīciju lēmumi par energoinfrastruktūru.

Komisija gatavo speciālus norādījumus par principa “energoefektivitāte pirmajā vietā” īstenošanu, kuri būs noderīgi ar enerģētiku saistītu rīcībpolitikas plānošanas un investīciju lēmumu pieņemšanā visās ekonomikas nozarēs. Komisija jau strādā, lai šo principu ieviestu visos savos relevantajos enerģētikas rīcībpolitikas priekšlikumos, piemēram, ES Energosistēmas integrācijas stratēģijā un gaidāmajā *TEN-E* pārskatīšanā.

Ņemot vērā, ka papildu rīcība ir īpaši vajadzīga būvētajā vidē, ir atzīstami, ka **NEKP ietver dažādus ēku sektoram paredzētus energoefektivitātes pasākumus**. Kopumā visos NEKP (un līdz šim iesniegtajās nacionālajās ilgtermiņa renovācijas stratēģijās) ir plaši aptverti atbalsta pasākumi ēku renovācijai. Dažas interesantas pieejas palielina “preskriptīvu” pasākumu stingrības līmeni; tie ir, piemēram, saistoši ēku renovācijas mērķrādītāji (piem., prasība, ka mājokļiem, kurus izīrē, ir jāatbilst minimālai energosnieguma klasei, stingrāki publiskā iepirkuma noteikumi attiecībā uz ēkām un juridiski ierobežojumi fosilā kurināmā izmantošanai apsildē, tostarp arī aizliegumi). Vairākām dalībvalstīm ir labi piemēri, ko varētu pārņemt: Bulgārija ir izvirzījusi vērienīgu mērķrādītāju renovēt vairāk nekā 5 % sabiedrisko ēku gadā, Latvija plāno līdz 2030. gadam renovēt 2000 daudzdzīvokļu ēku un 3000 viengimenes ēku, Rumānija ir ieviesusi īpašas finansējuma shēmas ar atbalstu no energoefektivitātes investīciju fonda, ko finansē no privātiem, valsts un ES līdzekļiem, savukārt Kiprai ir līdzfinansējuma programmas, kuras darbojas līdz 2020. gadam un kuru ietvaros paredzēts finansēt 2100 dzīvojamo ēku un 164 MVU renovāciju.

Tā kā plānu mērķi, mērķrādītāji un ieguldījums nešķiet pietiekami, lai kolektīvi sasniegtu 2030. gadam nosprausto ES energoefektivitātes mērķrādītāju, saskaņā ar Pārvaldības regulas 31. pantu Komisijai ir jāierosina pasākumi un jāīsteno savas pilnvaras Savienības līmenī, lai nodrošinātu Savienības energoefektivitātes mērķrādītāju sasniegšanu²⁶. Šajā nolūkā Komisija

²⁴ Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (ES) 2018/1999 (2018. gada 11. decembris) par enerģētikas savienības un rīcības klimata politikas jomā pārvaldību.

²⁵ Līdzīgumu cita starpā ir labāka izolācija, kas aizsargā no karstuma vilņiem (ja to apvieno ar atbilstošu ventilāciju), savukārt vāji īstenoti energoefektivitātes pasākumi, kuros nav ņemta vērā neaizsargātība pret klimata apdraudējumiem (piemēram, plūdiem, krusu, spēcīgiem vējiem), nes sabojāšanas vai iznīcināšanas risku.

²⁶ 31. panta 3. punkts Eiropas Parlamenta un Padomes Regulā (ES) 2018/1999 (2018. gada 11. decembris) par enerģētikas savienības un rīcības klimata politikas jomā pārvaldību.

plāno **izskatīt un, iespējams, pārskatīt Ēku energoefektivitātes direktīvu**²⁷ un vajadzības gadījumā arī konkrētas specifiskas Ēku energoefektivitātes direktīvas normas. Tā arī veicinās relevantās zaļā kursa iniciatīvas, jo īpaši renovācijas vilni un Enerģētikas nozares integrācijas stratēģiju, kam būs svarīga loma vēl lielākas energoefektivitātes veicināšanā un esošā iztrūkuma novēršanā. Šie pasākumi papildinās citas darbības, kas fokusējas uz publisko iepirkumu, energoauditu, siltumapgādi un aukstumapgādi un atlikumsiltuma atgūšanu (arī no rūpnieciskiem objektiem un datu centriem²⁸), energopakalpojumiem, administratīvajām spējām un prasmēm. Papildu ieguvumus, kas ļautu sasniegt klimata un vides mērķus, sniegtu aprites ekonomikas integrācija (t. i., materiālu efektivitāte).

Komisija arī gatavo darba plānu ekodizaina un energomarķējuma jomā, kas palīdzēs apzināt turpmāko gadu prioritātes attiecībā uz iespējamām jaunām vai pārskatītām ekodizaina un energomarķējuma regulām, un vienlaikus tā turpina strādāt kopā ar dalībvalstīm, lai sekmētu pilnīgu un sekmīgu īstenošanu un izpildi.

Ir svarīgi uzsvērt, ka paziņojumam “Eiropas 2030. gada klimatisko ieceru vēriena kāpināšana” pievienotais ietekmes novērtējums rāda, ka neatkarīgi no izvēlēta scenārija, lai līdz 2030. gadam sasniegtu vērienīgāku siltumnīcefekta gāzu emisiju samazinājumu mērķrādītāju, vēriens būs jākāpina arī energoefektivitātes jomā. Lai siltumnīcefekta gāzu (SEG) emisijas samazinātu par vismaz 55 %, enerģijas galapatēriņš un primārās enerģijas patēriņš būs jāsamazina attiecīgi par aptuveni 39–41 % un 36–37 %. Tas nozīmē, ka centieni energoefektivitātes jomā ir jākāpina ne tikai tāpēc, ka galīgie NEKP nav pietiekami vērienīgi, bet ir vajadzīgi papildu pasākumi, lai sasniegtu paziņojuma “Eiropas 2030. gada klimatisko ieceru vēriena kāpināšana” ieceru vērienu.

NEKP un energoefektivitāte — problēmas un iespējas atveseļošanas un Eiropas zaļā kursa mērķu kontekstā

Energoefektivitāte un jo īpaši ēku renovācija un cenas ziņā pieejams mājoklis ir rīcības prioritātes un arī investīciju prioritātes, lai atbalstītu atveseļošanu, radot vietējas darbvietas.

Dalībvalstīm būtu jāizpēta iespēja paātrināt ēku renovāciju, nodrošinot atveseļošanās stimulus tur, kur tie ir visvairāk vajadzīgi, proti, vietējā tautsaimniecībā un MVU (kuri veido 90 % no būvniecības nozares). Samazinot enerģijas rēķinus, mazinot enerģētisko nabadzību un ilgtermiņā uzlabojot sabiedrības veselību un dzīves komfortu, var palielināt sabiedrības noturību pret iespējamām krīzēm nākotnē. Paredzams, ka visā pasaulē kopējais darbvietu skaits energoefektivitātes sektorā līdz 2050. gadam sasniegs kopumā aptuveni 21 miljonu²⁹. Noderīgs pretciklisks ekonomisks pasākums, kas rada ekonomisko atdevi nodarbinātības ziņā zemes ekonomiskās konjunktūras apstākļos, ir investīcijas cenas ziņā pieejamos sociālajos mājokļos.

²⁷ <https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12552-Review-of-Directive-2012-27-EU-on-energy-efficiency>.

²⁸ Lemjot par labu kādam enerģijas nesējam, – lai lēmums būtu energoefektīvs, – ir pilnībā jāatzīst primārās enerģijas faktora nozīmīgā loma.

²⁹ *Global Renewables Outlook: Energy transformation 2050*.

Dalībvalstīm ir jā sagatavo un jā iesniedz nacionālās ilgtermiņa renovācijas stratēģijas, kas sadalītas pa rīcības jomām reģionālā un vietējā līmenī³⁰. 2020. gada augusta beigās ilgtermiņa stratēģijas³¹ bija iesniegušas tikai 12 dalībvalstis³². Komisija aicina visas dalībvalstis, kuras vēl nav iesniegušas savu stratēģiju, to steidzami izdarīt.

Elementi, kas ietverti NEKP un ierobežotajā skaitā līdz šim iesniegto stratēģiju, veido pamatu rīcībpolitiskajam redzējumam, kas jāizklāsta Renovācijas viļņa iniciatīvā, kura nodrošinās politisku stimulu pievēršties transversāliem jautājumiem ēku sektorā. Iniciatīva būs balstīta uz šādiem trīs pamatelementiem: stabils regulatīvais satvars, pienācīgs finansējums un stingrs pārvaldības satvars, kas balstīts uz ilgtermiņa plānošanu un ieinteresēto personu iesaisti. Tā ierosinās leģislatīvus un neleģislatīvus instrumentus un iespējotājriņķus, tostarp svarīgu finansēšanas elementu, lai nodrošinātu rīcību ES, valsts un vietējā vai reģionālā līmenī.

2.1.3. Siltumnīcefekta gāzu emisijas

NEKP ir sniegta svarīga informācija par to, kā dalībvalstis iecerējušas sasniegt savus emisiju samazināšanas mērķrādītājus, kas nosprausti Kopīgo centienu regulā (KCR)³³. Patlaban šie mērķrādītāji ir robežās no 0 līdz -40 % 2030. gadā (salīdzinājumā ar 2005. gadu), lai nozarēs, uz kurām neattiecas ES emisijas kvotu tirdzniecības sistēma (ETS)³⁴, sasniegtu ES mēroga minimālos samazinājumus 30 % apmērā salīdzinājumā ar 2005. gadu³⁵. Salīdzinājumā ar pašreizējiem KCR mērķrādītājiem Luksemburga, Slovākija, Slovēnija un Zviedrija nozarēs, uz kurām neattiecas ES ETS, ir izvirzījušas augstākus nacionālos mērķrādītājus. Arī daudzas citas dalībvalstis prognozē, ka to NEKP paredzētās rīcībpolitikas un pasākumi emisijas samazinās lielākā apmērā, nekā paredz to KCR saistošie mērķrādītāji³⁶.

NEKP patlaban plānoto nacionālo pasākumu prognozētās ietekmes uz emisijām agregācija liecina, ka līdz 2030. gadam ETS neaptvertajās nozarēs (neskaitot zemes izmantojuma, zemes izmantojuma maiņas un mežsaimniecības (ZIZIMM) sektoru)) ES emisijas samazinās par 32 %. Tas ir par aptuveni 4 procentpunktiem vairāk, nekā paredzēja NEKP projekti, kas jau ir atzinīgi vērtējams pirmais solis virzībā uz vērienīgāku 2030. gadam nosprausto ieceru

³⁰ Pārvaldības regulas 11. pants par daudzlīmeņu dialogu, kura mērķis ir uzlabot reālismu un to valdības līmeņu iesaisti, kuri īsteno stratēģijas un plānus.

³¹ Ēku energoefektivitātes direktīva (ĒEED) nosaka, ka dalībvalstīm savas ilgtermiņa renovācijas stratēģijas (IRS) Komisijai jāpaziņo līdz 2020. gada 10. martam.

³² (Nīderlande, Dānija, Somija, Zviedrija, Austrija, Kipra, Francija, Spānija, Čehija, Luksemburga, Vācija, Igaunija). Beļģijā — Briseles un Flandrijas reģioni.

³³ Regula (ES) 2018/842.

³⁴ Nozares, uz kurām ETS neattiecas, ir kopīgo centienu nozares, piemēram, sauszemes transports, ēku siltumapgāde, lauksaimniecība, atkritumi un mazas rūpnieciskās iekārtas un zemes izmantojuma, zemes izmantojuma maiņas un mežsaimniecības sektors.

³⁵ Nacionālo KCR mērķrādītāju sasniegšanā pastāv ievērojama elastība, piemēram, pārskaitījumi starp dalībvalstīm, dažām dalībvalstīm – limitēta ES ETS kvotu izmantošana vai noteikta daudzuma papildu emisiju piesaistījumu izmantošana zemes izmantojuma un mežsaimniecības sektorā.

³⁶ Francija, Grieķija, Horvātija, Igaunija, Itālija, Latvija, Lietuva, Portugāle, Spānija un Ungārija. Turklāt, kaut arī Dānija un Nīderlande nav sniegušas emisiju prognozes, kas atspoguļotu to plānus, tās savus nacionālos kopējos siltumnīcefekta gāzu samazinājuma mērķrādītājus ir nostiprinājušas tiesību aktos, kas nozīmē, ka ETS neaptverto nozaru mērķrādītāji šajās valstīs ir jāsasniedz vai pat jāpsteidz.

sasniegšanu, kā izklāstīts paziņojumā “Eiropas 2030. gada klimatisko ieceru vērēna kāpināšana”³⁷.

NEKP novērtējums liecina, ka attiecībā uz ekonomikas mēroga siltumnīcefekta gāzu emisiju samazinājumiem, arī ES ETS aptvertajās nozarēs, esošo un plānoto pasākumu īstenošanas gadījumā emisijas samazināsies par 41 % (salīdzinājumā ar 1990. gada līmeni), tādējādi apsteidzot ES mērķrādītāju – 40 %³⁸. Tas ir par aptuveni 1,5 procentpunktiem vairāk, nekā paredzēja ES NEKP projekti.

Lai sasniegtu šos emisiju samazinājumus, NEKP paredz kombinēt nozaru un starpnozaru pasākumus. Vairākas dalībvalstis plāno **plašāk izmantot oglekļa cenas noteikšanu**. Piemēram, Vācija ir pieņēmusi nacionālu emisiju tirdzniecības likumu, kas tiek pakāpeniski ieviests. Tas aptver fosilā kurināmā CO₂ emisijas, kas līdz šim ES ETS nav bijušas iekļautas, proti, transporta un ēku sektora emisijas. Luksemburga plāno visiem fosilajiem kurināmajiem ieviest pakāpeniski pieaugošu minimālo oglekļa nodokli, kas pastāvīgi tiks pielāgots Parīzes nolīguma mērķiem. Īrija plāno stingru oglekļa nodokļa trajektoriju, un 2020. gadā tā oglekļa nodokli paaugstināja par 30 %, visus ieņēmumus novirzot klimatrīcības atbalstam un visneaizsargātāko valsts iedzīvotāju aizsardzībai. Citas dalībvalstis, piemēram, Beļģija, pēta oglekļa cenas noteikšanas mehānisma struktūru ēku un transporta sektorā.

Turklāt visas dalībvalstis savu KCR mērķrādītāju sasniegšanai var izmantot kredītus no ZIZIMM sektora. ZIZIMM ir vienīgais sektors, kas ir neto oglekļa piesaistītājs, proti, tas var sekvestrēt oglekli no atmosfēras un uzglabāt to augsnē, biomasā un nocirstas koksnes produktos. Dalībvalstis var ģenerēt ZIZIMM kredītus, ja tās ziņo par lielāku oglekļa piesaistītāju nekā tas, kurš būtu izveidojies, ja tiktu tupināta līdzšinējā apsaimniekošanas prakse. Turpretī, ja oglekļa piesaistītājs ir mazāks nekā hipotētiskajā ierastās darbības scenārijā, tad attiecīgās emisijas uzskata par debetiem, un šis sektors rada neto emisijas; tās ir jākompensē, izmantojot iedales apjomus no kopīgo centienu nozarēm³⁹. Lielākā daļa dalībvalstu plāno nodrošināt, ka to oglekļa piesaistītājs ir pietiekami liels, lai nebūtu jāģenerē neviens debets, taču tikai dažas no tām savā NEKP norādījušas, kādā apjomā tās plāno ģenerēt un izmantot ZIZIMM kredītus, lai nodrošinātu atbilstību KCR. Vairākas dalībvalstis norāda, ka mežu novecošanas, izciršanas un arvien lielāku dabisko traucējumu dēļ to oglekļa piesaistītāji samazinās. NEKP ietvertās prognožu informācijas agregācija liecina, ka līdz 2030. gadam varētu tikt zaudēta aptuveni trešdaļa 2005. gada ES oglekļa piesaistītāju. ZIZIMM sektors pēc 2030. gada pat varētu kļūt par neto emisiju radītāju.

Dalībvalstīm savos NEKP bija jāuzskaita **klimatadaptācijas mērķi**, ja tie bija pieejami un ir piemērojami, lai sasniegtu enerģētikas savienības mērķus. Lai gan nacionālās adaptācijas stratēģijas ir pieejamas visās dalībvalstīs, un klimata pārmaiņas skar visu ES, aptuveni ceturta

³⁷ COM(2020) 562.

³⁸ Tas attiecas uz pašreizējo 2030. gada mērķrādītāja tvērumu, kurā iekļauta starptautiskā aviācija, bet nav iekļauta starptautiskā kuģniecība un ZIZIMM piesaistītājs.

³⁹ Regula (ES) 2018/841.

daļa dalībvalstu šādus mērķus nav uzskaitījušas, un dažas dalībvalstis ir tikai aprakstījušas adaptācijas rīcībpolitikas veidošanas satvaru, neminot pašus mērķus.⁴⁰

NEKP un siltumnīcefekta gāzu emisiju samazinājumi — problēmas un iespējas atveseļošanas un Eiropas zaļā kursa mērķu kontekstā

Plānotās nacionālās nozaru rīcībpolitikas bieži ir īpaši vērstas uz plašu pasākumu kopumu, kas skar **transportu**. Šī ir vislielākā ETS neaptvertā nozare, kas rada emisijas. Tā kā tā ir arī ekonomiski svarīga nozare, plānotie pasākumi ir būtiski emisiju samazināšanai un atveseļošanai, un tiem vajadzētu būt savstarpēji atbalstošiem. Tie ir, piemēram, NEKP plānotie pasākumi, kas palīdz veicināt pieprasījumu pēc tīriem nulles emisiju un mazemisiju transportlīdzekļiem, kuri samazina CO₂ un piesārņotāju emisijas atbilstoši augstajiem ES standartiem un nodrošina skaidru virzību uz nulles emisiju mobilitāti saskaņā ar autoparka atjaunošanas prioritātēm, kas ir daļa no vispārējās ekonomikas atveseļošanas un noturības plānošanas. Tas tiks atbalstīts ar intensīvāku uzlādes un degvielas uzpildes infrastruktūras izvēršanu nulles emisiju un mazemisiju transportlīdzekļiem un ar zaļajiem pārkārtojumiem paredzētām investīcijām transporta industrijas vērtības ķēdē (piemēram, akumulatori, ūdeņraža degvielas elementi). Divdesmit NEKP ir sīki izklāstīti pasākumi, kā palielināt velosipēdu izmantojumu. Atveseļošanas veicinās arī investīcijas sabiedriskajā transportā un tā izmantojuma popularizēšana, kas paredzēta daudzos plānos. Gaidāmajā ilgtspējīgas un viedas mobilitātes stratēģijā būs izklāstīts visaptverošs pasākumu kopums virzībai uz transporta nozares dekarbonizāciju.

Daudzi pasākumi, kuru mērķis ir samazināt **lauksaimniecības** emisijas vai palielināt **ZIZIMM** oglekļa piesaistītāju, paver iespējas veidot sinerģiju un būtiskas izdevības atveseļošanai un noturības stiprināšanai. NEKP pasākumi galvenokārt vērsti uz emisiju samazināšanu, optimizējot mēslošanas līdzekļu izmantojumu (ko panāk, atbalstot bioloģisko lauksaimniecību un precīzo lauksaimniecību) un risinot problēmas ar lopkopības sektora emisijām (ganību apsaimniekošana, dzīvnieku audzēšana/barošana un pārvaldība). Ar anaerobo noārdīšanos saistīti pasākumi samazina emisijas, ļauj atgūt barības vielas un palīdz saimniecībām dažādot ienākumus ar enerģijas ražošanu. Ir minēti arī dabā balstīti risinājumi un dabas teritoriju aizsardzība. Dažas dalībvalstis plāno pasākumus ZIZIMM oglekļa piesaistītāja palielināšanai, piemēram, tās paredzējušas subsīdijas organisko augšņu pārveidošanai no aramzemes par aizsargājamām dabas teritorijām vai lauksaimniecības zemes apmežošanai⁴¹. Kā galveno rīku to pasākumu atbalstīšanai, kuru mērķis ir samazināt lauksaimniecības emisijas un uzlabot ilgtspējīgu mežu apsaimniekošanu, kā arī apmežošanu un mežu noturību, dalībvalstis min kopējo lauksaimniecības politiku (KLP) un tās lauku attīstības programmas. NEKP būs svarīgs sākumpunkts nacionālo stratēģisko plānu sagatavošanā, jo īpaši lai aprakstītu, kā sasniegt KLP klimata mērķus. NEKP aprakstītās darbības ir relevantas arī Biodaudzveidības stratēģijas, stratēģijas “No lauka līdz galdam” un gaidāmās mežsaimniecības stratēģijas kontekstā.

⁴⁰ Kā labu piemēru tam, kā klimatadaptācijas aspektus saskaņoti integrēt dažādās NEKP dimensijās un/vai sniegt sīkāku informāciju par adaptācijas pasākumiem, var minēt Horvātijas, Īrijas, Itālijas, Slovēnijas un Spānijas NEKP.

⁴¹ Beļģija apsver iespēju pārtikas ražošanu pārorientēt uz jūras nozari.

Vēl viena nozare, kas paver plašas iespējas atveseļošanās un noturības kontekstā, ir **rūpniecība**. Paātrināt un atbalstīt energoietilpīgās rūpniecības ekosistēmas modernizāciju un pilnīgu pārveidošanu par klimatneitrālu ekosistēmu, tostarp ar ūdeņraža izmantojumu un oglekļa uztveršanu, izmantošanu un uzglabāšanu, var palīdzēt ES līmeņa regulatīvais un rīcībpolitiskais satvars (piemēram, ES ETS, Inovāciju fonds, jauna industriālā rīcībpolitika un aprites ekonomikas rīcības plāns) un nacionālā līmeņa satvars. Citas svarīgas darba jomas ir klimatneitrālu un aprītīgu produktu pirmtirgu radīšana un klimatneitrālu risinājumu izstrāde un to plašākas ieviešanas finansēšana. Šajā kontekstā būs svarīgi nodrošināt, lai (valsts) subsīdijas nepamatoti neizkropļo konkurenci un tirdzniecību starp dalībvalstīm.

Pasākumi, kas veicina aprites ekonomiku ar tās izaugsmes un darbvietu radīšanas potenciālu, arī palīdzēs vēl vairāk samazināt **atkritumu** emisijas. To atbalstīs arī gaidāmā ES metāna stratēģija.

ES finansējuma instrumenti, kas pieejami atjaunojamajai enerģijai, energoefektivitātei un siltumnīcefekta gāzu samazinājumiem

Izmaksas, kuras rada lielākā daļa atjaunīgo energoresursu un tūrās tehnoloģijas, kas ir vajadzīgas energoietilpīgu nozaru dekarbonizācijai, ir ļoti atkarīgas no kapitāla izmaksām. ES var būt svarīga loma tādu privātās finansēšanas mehānismu izstrādes veicināšanā, kuri gan piesaista kapitālu, gan var būt iedarbīgs līdzeklis, kā samazināt projektu izmaksas. Šādiem mehānismiem būtu arī jāņem vērā maza mēroga vajadzības un tehnoloģijām specifiskās vajadzības, kas palielinātu vietēja mēroga līdzdalību un enerģētikas pārkārtojumu akceptēšanu. Tam nākamajā desmitgadē būs svarīga loma atjaunīgo energoresursu apguves izvēršanā visos līmeņos. Šajā saistībā ārkārtīgi svarīga nozīme ir vietējo iestāžu agrīnai iesaistei, kas nodrošinātu pastāvīgu sabiedrisko apspriešanu un caurredzamu plānošanu. Apjomīgs privātais kapitāls būs vajadzīgs arī renovācijas viļņa veicināšanai.

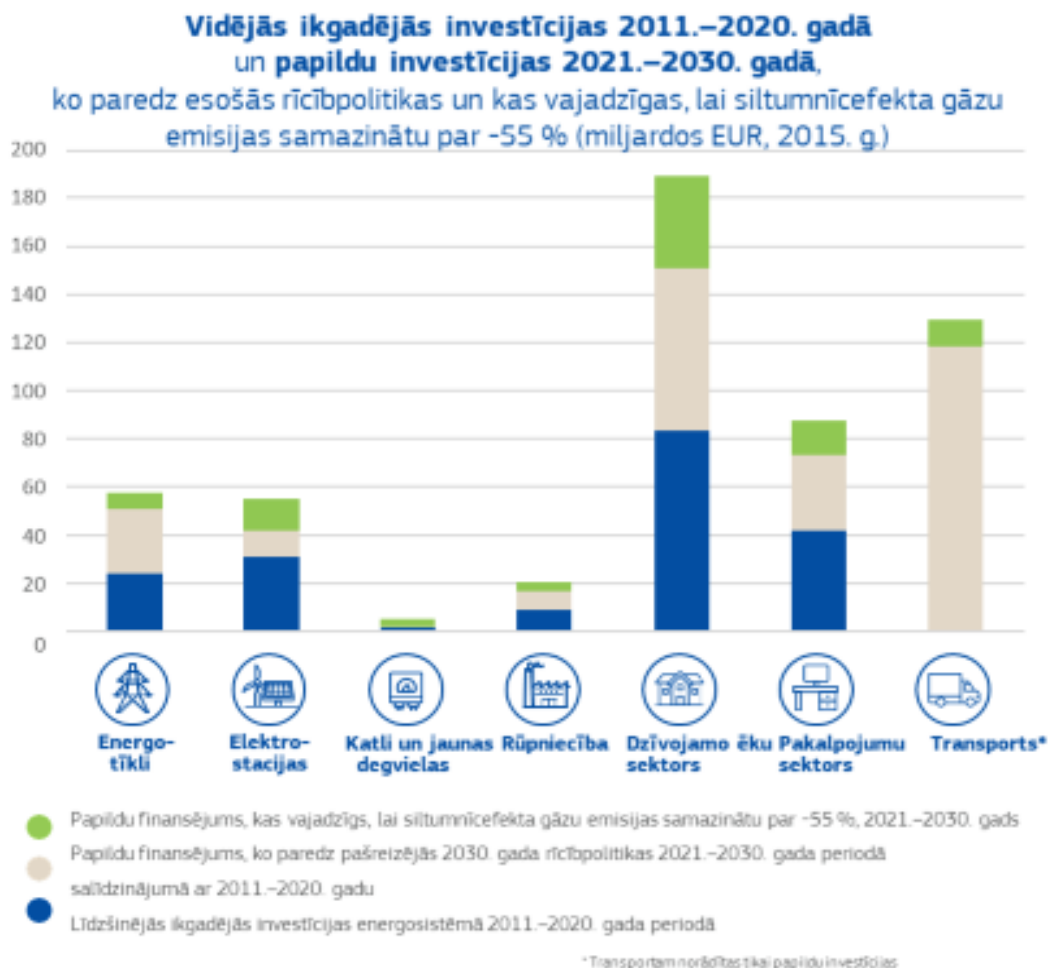
Ir virkne instrumentu, kas var palīdzēt īstenot atjaunīgās enerģijas, energoefektivitātes un citus emisiju samazināšanas projektus, un dažos gadījumos tos var papildināt privātā finansējuma mehānismi. Pieejamie ES instrumenti cita starpā ir Eiropas infrastruktūras savienošanas instruments, Kohēzijas politikas fondi (arī papildu finansējums ar *REACT-EU* starpniecību), Taisnīgas pārkārtošanās mehānisms, *InvestEU*, Atveseļošanas un noturības mehānisms, Inovāciju fonds, Modernizācijas fonds, Lauksaimniecības fonds lauku attīstībai, programma “Apvārsnis Eiropa”, *ELENA*, tehniskā atbalsta instruments (TAI) un spēju veidošanas un tirgus apguves pasākumi *LIFE* satvarā, ES atjaunīgās enerģijas finansēšanas mehānisms un Eiropas Investīciju banka.

2.2. Investīciju un taisnīgas pārkārtošanās veicināšana

2.2.1. Investīcijas

Dalībvalstis savos NEKP sniedza uzlabotu vispārējo pārskatu par paredzamajām investīcijām, kas vajadzīgas dažādo mērķu un mērķrādītāju sasniegšanai un ieguldījumu īstenošanai. Tomēr daži no plāniem nav pietiekami detalizēti un neļauj salīdzināt vai sasummēt kopējās investīcijas, kas vajadzīgas enerģētikas un klimata mērķu sasniegšanai.

Pēc Komisijas aprēķiniem, lai sasniegtu pašreizējos ES 2030. gada klimata un enerģētikas mērķrādītājus, ikgadējās investīcijas, kas saistītas ar enerģijas ražošanu un izmantošanu, 2021.–2030. gadā būs jāpalielina vidēji par nedaudz vairāk nekā 1 procentpunktu no IKP salīdzinājumā ar iepriekšējo desmitgadi, kas nozīmē palielinājumu par aptuveni 260 miljardiem EUR gadā. Lai sasniegtu palielināto siltumnīcefekta gāzu emisiju samazināšanas mērķrādītāju (55 %), šis skaitlis pieaugtu līdz aptuveni 350 miljardiem EUR.

Lielākā daļa dalībvalstu ziņoja, ka ar enerģiju saistītas investīcijas vajadzīgas ēku, rūpniecības un transporta sektorā. Dažas dalībvalstis ziņoja par paredzamām investīciju vajadzībām lauksaimniecības nozarē, kas ir trešais lielākais emisiju avots ETS neaptvertajās nozarēs. Lai gan dažām dalībvalstīm ES līdzekļi veidos ievērojamu daļu no plānotajām investīcijām, plānos izvirzīto mērķrādītāju sasniegšana nedrīkst būt atkarīga no tā, vai tiks saņemti papildu piešķirumi no ES budžeta.

NEKP pilnīgai īstenošanai nākamajos gados būs nepieciešams mobilizēt ievērojamas jaunu publisko un privāto investīciju summas. Pasākumi reaģēšanai uz Covid-19 sniedz iespēju daļu vajadzīgo zaļo investīciju un reformu virzīt, īstenojot nacionālās un ES atveseļošanas un noturības stratēģijas, jo īpaši tāpēc, ka tās piedāvā ievērojamu darbvieta radīšanas potenciālu tādās jomās kā energoefektivitāte, resursefektivitāte un atjaunīgie energoresursi. Pēc

nepieredzētajiem kritumiem Covid-19 krīzes laikā⁴² augošā nenoteiktība par naftas pieprasījumu nākotnē, ko rada izmaiņas darba, ražošanas un patēriņa modeļos, izceļ riskus saistībā ar investīcijām balasta aktīvos. Šajā ziņā apzināt ilgtspējīgas ekonomiskās darbības un novirzīt kapitāla plūsmas novirzīt uz zaļajām investīcijām palīdzēs tādi ilgtspējīga finansējuma rīki kā ES taksonomija^{43 44}.

Enerģētikas un klimata jomā **prioritārās reformu un investīciju jomas** ir šādas:

- ēku fonda renovācija un piekļuve cenas ziņā pieejamiem mājokļiem;
- rūpniecības dekarbonizācija un atjaunīgā enerģija;
- ilgtspējīga mobilitāte;
- energosistēmas integrācija, ietverot infrastruktūru, akumulatorus un atjaunīgo ūdeņradi.

Dažādu veidu atbalsts dotāciju un finanšu instrumentu veidā (aizdevumi, garantijas, pašu kapitāls) ir pieejams daudzgadu finanšu shēmas (DFS), atveseļošanas un noturības pasākumu paketes (arī Atveseļošanas un noturības mehānisma) ietvaros, kā arī no fondiem, uz kuriem attiecas īpaši likumdošanas instrumenti, piemēram, ES emisijas kvotu tirdzniecības sistēma, lai piešķirtu prioritāti šīm jomām, kas ir būtiskas pārejai uz tīru enerģiju.

Prioritāte, kas piešķirta investīcijām enerģētikas un klimata jomā, ir atspoguļota Komisijas priekšlikumā par 2021.–2027. gada ilgtermiņa budžetu. Tajā ir noteikta Kohēzijas fonda un Eiropas Reģionālās attīstības fonda daļa, ko ir nepieciešams obligāti mērķiezīmēt investīcijām zaļākā mazoglekļa Eiropā. Galīgie NEKP ir atskaites punkts virzībā uz to, lai izpildītu **veicinošos nosacījumus**, t. i., nosacījumus, kas dalībvalstīm jāizpilda, lai saņemtu šo finansējumu.

Ar NEKP šajās prioritārajās jomās tika ierosinātas reformas un investīciju vajadzības. Balstoties uz plāniem, tiek lēsts, ka **ēku renovācijai** vien dalībvalstis ir apzinājušas vajadzību kolektīvi investēt aptuveni 130 miljardus EUR gadā. Saskaņā ar aplēsēm vajadzīgās investīcijas sociālajos mājokļos ir 57 miljardi EUR gadā⁴⁵.

Nemot vērā 2030. gada mērķus un paredzēto **energosistēmas integrāciju**, aplēstās vajadzīgās investīcijas energoinfrastrukturā (pārvades un sadales tīkli, siltumapgāde un aukstumapgāde, transports un enerģijas uzkrāšana) ir 59 miljardi EUR gadā⁴⁶.

⁴² 2020. gada 1. ceturksnī arī samazinājās elektroenerģijas ražošana no akmeņoglēm un gāzes (38 TWh un 3 TWh) un tika novērots visu laiku lielākais atjaunīgo energoresursu īpatsvars ES energoresursu struktūrā (40 %, pieaugums par 38 TWh), un par 10 miljardiem EUR samazinājās dabasgāzes imports.

⁴³ ES taksonomijas izstrāde vidiski ilgtspējīgām saimnieciskām darbībām ir viena no pamatdarbībām 2018. gada Rīcības plānā ilgtspējīgas attīstības finansēšanai. Ilgtspējīga finansējuma rīkkopa plašāk tiks izvēsta gaidāmajā Atjauninātajā ilgtspējīga finansējuma stratēģijā, kuras mērķis būs mainīt finanšu aktoru, uzņēmumu un rīcībpolitikas veidotāju uzvedību, mudinot tos pievērsties vidiski ilgtspējīgām saimnieciskajām darbībām. Tam būtu jānovērš turpmākas investīcijas potenciāli dārgos balasta aktīvos, kas var bloķēt tehnoloģiju progresu un vajadzīgo inovāciju klimatneitralitātes sasniegšanai.

⁴⁴ *World Energy Investments 2020 — Analysis IEA*, <https://www.iea.org/reports/world-energy-investment-2020>.

⁴⁵ Ziņojums, ko sagatavojusi augsta līmeņa darba grupa attiecībā uz investīcijām sociālajā infrastruktūrā Eiropā, 2018. gads, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/dp074_en.pdf.

⁴⁶ Padziļināta analīze, kas papildina Komisijas paziņojumu COM(2018) 773.

Periodam līdz 2030. gadam aplēstās vajadzīgās investīcijas **ūdeņraža** elektrolīzeros ir 24–42 miljardi EUR, turklāt vēl 220–340 miljardi EUR ir vajadzīgi, lai kāpinātu un tieši pieslēgtu 80–120 GW saules un vēja enerģijas ražošanas jaudas. Aptuveni 65 miljardi EUR ir vajadzīgi ūdeņraža transportēšanai, sadalei un uzglabāšanai⁴⁷.

2.2.2. Taisnīga pārkārtošanās

NEKP ir arī aplūkota pārejas uz tīru enerģiju iespējamā sociālā un teritoriālā ietekme. Ieguves nozaru (akmeņogles, lignīts, kūdra vai degslānekļi) un oglekļietilpīgu nozaru (cementa, tērauda, alumīnija, mēslošanas līdzekļu un papīra ražošana) pārveide būs ievērojams pārbaudījums teritorijām, kas ir ļoti atkarīgas no šīm darbībām, un šajā nolūkā būs nepieciešams pārstrukturēt un/vai dažādot ekonomiku, uzturēt sociālo kohēziju un (atkārtoti) apmācīt iesaistītos darbiniekus un jauniešus, lai viņus sagatavotu turpmākajam darbam. Šī pārkārtošanās akmeņogļu nozarē un tās sociālā un ekonomiskā ietekme daudzos NEKP ir minēta. NEKP liecina, ka pārkārtošanās temps ir vēl vairāk palielinājies, jo visā pasaulē ir mainījušās fosilā kurināmā cenas un ir samazinājušās atjaunīgās enerģijas izmaksas. **Eiropa no akmeņoglēm atsakās ātrāk**, nekā plānots, un tas palīdz samazināt siltumnīcefekta gāzu emisijas un gaisa piesārņojumu (gaisa piesārņojums bieži vien ir galvenais veicinātājfaktors šādai pārorientācijai vietējā līmenī, pamatojoties uz veselības un labklājības apsvērumiem). Šajā nolūkā ir vajadzīgi pienācīgi pasākumi, kas reģioniem palīdzētu pārorientēties un kas gādātu, ka neviens netiek atstāts novārtā.

Kopumā no akmeņoglēm plāno atteikties 21 dalībvalsts; pilnībā atteikušās jau Igaunija, Latvija, Lietuva, Beļģija, Malta, Luksemburga, Kipra⁴⁸, bet pārējās plāno no akmeņoglēm (tostarp lignīta un kūdras) atteikties pakāpeniski un savos NEKP ir norādījušas konkrētus datumus (sk. diagrammu iepriekš). Divas dalībvalstis (Slovēnija, Čehija) pakāpenisku atteikšanos no akmeņoglēm vēl tikai apsver, savukārt četras dalībvalstis (Polija, Rumānija, Bulgārija, Horvātija) atteikties no akmeņoglēm vēl nav plānojušas. Šajā kontekstā tiek prognozēts, ka akmeņogļu izmantošana līdz 2030. gadam būs samazinājusies par 70 % salīdzinājumā ar 2015. gadu, un atjaunīgo energoresursu elektroenerģija veidos 60 % ES saražotās elektroenerģijas.

Liela daļa dalībvalstu vēl ir jāizstrādā skaidrākas stratēģijas un mērķi, izmantojot transversālu pieeju, lai apzinātu un novērtētu enerģētikas pārkārtojumu sociālo ietekmi, ietekmi uz nodarbinātību un prasmēm un citu distributīvo ietekmi un lai pienācīgi apsvērtu, kā risināt šos problēmjautājumus.

Taisnīgas pārkārtošanās mehānisms un tam pamatā esošais Taisnīgas pārkārtošanās fonds ir īpaši izveidoti, lai pievērstos pārkārtošanās sociālajai un ekonomiskajai ietekmei, un tie koncentrējas uz reģioniem, nozarēm un darbiniekiem, kam radīsies vislielākās grūtības.

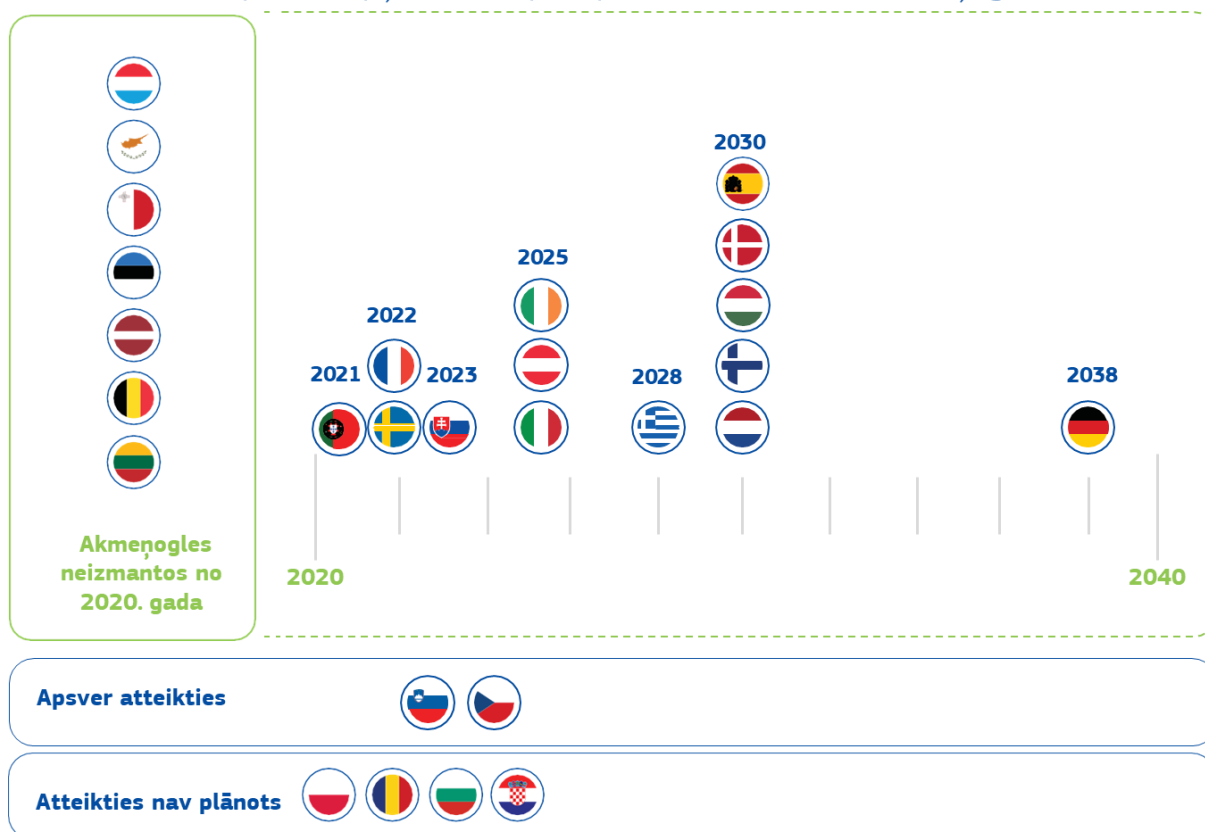
⁴⁷ Ūdeņraža stratēģija klimatneitrālai Eiropai, COM(2020) 301.

⁴⁸ Sākot no 2020. gada, Ogļu ieguves reģionu pārkārtošanās iniciatīva pievēršas arī kūdras (Somija, Īrija) un degslānekļa reģioniem (Igaunija). Degslānekli joprojām izmanto Igaunija.

ES leģislatīvais priekšlikums par Taisnīgas pārkārtošanās fonda regulu nosaka, ka taisnīgas pārkārtošanās plāniem (teritoriālajiem taisnīgas pārkārtošanās plāniem) jābūt saskanīgiem ar NEKP norādītajiem mērķiem un investīciju vajadzībām. Tiklīdz Komisija teritoriālos taisnīgas pārkārtošanās plānus apstiprinās, tiks dota zaļā gaisma speciāla finansējuma saņemšanai ne tikai no Taisnīgas pārkārtošanās fonda, bet arī no *InvestEU* satvarā īpaši izveidotās taisnīgas pārkārtošanās shēmas un EIB publiskā sektora aizdevumu mehānisma (proti, no abiem pārējiem Taisnīgas pārkārtošanās mehānisma pīlāriem).

Atjaunināta informācija par jautājumiem, kas saistīti ar pārkārtošanos ES

NEKP paustā apņemšanās pakāpeniski atteikties no akmeņogļiem

Kopumā NEKP nebija noteiktas skaidras prioritātes ne vajadzībām pēc finansējuma taisnīgas pārkārtošanās jomā, ne vajadzībām pēc investīcijām pārkvalifikācijas un kvalifikācijas celšanas jomā un darba tirgus pielāgojumu atbalstam. Lai veicinātu taisnīgu un godīgu pārkārtošanos, ir vajadzīgs apraksts, kā dažādie finansējuma avoti cits citu papildinās.

Saistībā ar taisnīgu pārkārtošanos daudzos NEKP ir aplūkota arī enerģētiskā nabadzība. Tā ir nopietna problēma, jo 2018. gadā gandrīz 40 miljoni eiropiešu nevarēja atļauties uzturēt savu mājokli pietiekami siltu. Lielākā daļa dalībvalstu ir sniegušas detalizētu pārskatu par enerģētisko nabadzību. Daudzas arī norādīja detalizētus indikatorus, kas tiek izmantoti, lai analizētu enerģētiskās nabadzības ietekmi to teritorijā. Vairākas dalībvalstis izmanto Eiropas Enerģētiskās nabadzības observatorijas izstrādātos primāros indikatorus. Vairākos NEKP ir aplūkota arī enerģijas pieejamība cenas ziņā, jo īpaši enerģētisko un klimatisko pārkārtojumu kontekstā. Te kā piemēru var minēt Austriju, Beļģiju, Dāniju, Franciju un Nīderlandi.

Lai gan tīras enerģijas paketē ir noteikts skaidrs rīcības virziens attiecībā uz enerģētisko nabadzību, pēc NEKP sniegtās informācijas jāsecina, ka vienīgais pasākums, ko lielākā daļa dalībvalstu plāno, ir sistemātiskākas pieejas īstenošana.

Lai dalībvalstīm palīdzētu enerģētiskās nabadzības problēmu risināt apņēmīgāk un mērķtiecīgāk, Komisija šoruden pieņems norādījumus par enerģētiskās nabadzības definīciju un indikatoriem. Tie atvieglos labas prakses apmaiņu un turpinās ES Enerģētiskās nabadzības observatorijas iesākto darbu.

NEKP un taisnīga pārkārtošanās — problēmas un iespējas atvēršanas un Eiropas zaļā kursa mērķu kontekstā

Balstoties uz ES mēroga novērtējumu, kura kopsavilkums sniegts iepriekš tekstā, un Taisnīgas pārkārtošanās mehānisma kontekstā izskatās, ka dalībvalstīm ir jāturpina izstrādāt īpašas darbības tīrai un godīgai enerģētikas pārkārtošanai visvairāk skartajos reģionos, cita starpā mobilizējot privātās investīcijas un veidojot sinerģiju ar citiem finansējuma avotiem un reģionālās sadarbības mehānismiem. Šajā saistībā Taisnīgas pārkārtošanās mehānisma II pīlārs (*InvestEU* shēma) un III pīlārs (EIB publiskā sektora aizdevumu mehānisms) piedāvās jaunus veidus, kā finansēt pārkārtošanos, jo īpaši piesaistot publiskās un privātās investīcijas. Dalībvalstis tiek aicinātas pabeigt savu teritoriālo taisnīgas pārkārtošanās plānu izstrādi, lai tās būtu tiesīgas saņemt atbalstu no dažādajiem Taisnīgas pārkārtošanās mehānisma pīlāriem.

“Ogļu ieguves reģionu pārkārtošanās” ir ES iniciatīva, kuras mērķis ir palīdzēt risināt problēmas un izmantot izdevības, kas paveras šajos apgabalos⁴⁹. Komisija atbalsta reģionālā un vietējā līmeņa iesaisti taisnīgas pārkārtošanās iniciatīvās, kas ir Ogļu ieguves reģionu pārkārtošanās iniciatīvas virzītājspēks. Komisija palīdz reģioniem veidot starpreģionālus konsorcijs, apzināt ar pārkārtošanos saistītus projektus un piemeklēt projektiem finansējuma iespējas, tostarp ES finansējuma programmās^{50, 51}.

Visām ieinteresētajām personām ir jāturpina sadarboties un sniegt individuāli pielāgotu atbalstu reģioniem, cita starpā izmantojot Taisnīgas pārkārtošanās mehānismu un Taisnīgas pārkārtošanās fondu. Komisija turpinās sadarboties ar dalībvalstīm un skartajām teritorijām, lai nodrošinātu, ka pārkārtošanās noris taisnīgi, neatstājot novārtā nevienu skarto reģionu vai tā iedzīvotājus. Taisnīgas pārkārtošanās platforma (pievienot atsauci uz tīmekļa vietni), kas

⁴⁹ Visi akmeņogļu, kūdras un degslānekļa ieguves reģioni (Vācija, Polija, Čehija, Bulgārija, Rumānija, Spānija, Grieķija, Īrija, Ungārija, Slovākija) tiek atbalstīti no ES līdzekļiem (kohēzijas politika, *LIFE*, “Apvārsnis 2020”). Atbalsts tiek sniegts arī tehniskās palīdzības veidā (Strukturālo reformu atbalsta programma, EIB un Komisijas atbalsts ar *Jaspers* starpniecību, *ENER* programma “*START*” un līgums ar Pasaules Banku).

⁵⁰ Šī iniciatīva ir atklāts forums ieinteresēto personu dialogam ar valsts, reģionālām un vietējām iestādēm, plašāku sabiedrību, industriju, arodbiedrībām, NVO, akadēmiskajām aprindām, ekspertiem enerģētikas pārkārtošanas jautājumos un Eiropas Komisiju.

⁵¹ Piemēram, Komisijas un Polijas partneru kopīga darba rezultātā Polijas akmeņogļu ieguves apvidu grupā, ko izveidoja iniciatīvas ietvaros, Silēzijā tika pārplānoti 100 miljoni euro ERAF un Kohēzijas fonda līdzekļu nolūkā atbalstīt vietējos “taisnīgas pārkārtošanās” projektus. Tas pasvīturo vajadzību paredzēt pārkārtošanās sekas un rīcībpolitikas un mērķus pielāgot saskaņoti. Būtu labi, ja lielākā daļa dalībvalstu, kas patlaban plāno pakāpeniski atteikties no akmeņoglēm vai citiem cietā fosilā kurināmā veidiem (kūdra, degslānekļis), sniegtu konkrētāku informāciju par to, kā pārkārtošanos īstenot periodā līdz 2030. gadam un pēc tam.

sāka darboties 2020. gada jūnijā, atbalstīs iestādes un ieinteresētās personas, kuru darbs saistīts ar taisnīgu pārkārtošanos; tā sniegs individualizētu tehnisko palīdzību, jo īpaši lai izstrādātu un pēc tam īstenotu pārkārtošanās plānus gan akmeņogļu ieguves reģionos, gan oglekļietilpīgos reģionos.

Komisija arī turpinās veicināt dialogu un sadarbību ar un starp vietējām iestādēm, izmantojot **Pilsētas mēru paktu** (kas jau aptver 320 miljonus ES iedzīvotāju vairāk nekā 10 000 pašvaldībās), **iniciatīvu “Tīru enerģiju ES salām”** (56 salas 25 dalībvalstīs)⁵² un izveidojot jaunu Klimata paktu. Publiskā sektora pasākumus, ar kuriem cenšas izskaust enerģētisko nabadzību vietējā līmenī, var papildināt publiskā un privātā sektora partnerības⁵³ sociālo mājokļu jomā.

2.3. Enerģētiskā drošība, iekšējais enerģijas tirgus, pētniecība un inovācija un konkurētspēja

2.3.1. Enerģētiskā drošība

Covid-19 krīze ir parādījusi, cik svarīga nozīme ir noturīgai energosistēmai ar atbilstoši darbības nepārtrauktības plāniem. Tā bija pārbaudījums kritiskām energoinfrastruktūrām un izcēla to neaizsargātību pret pārtraukumiem stratēģisko komponentu un tehnoloģiju piegādēs, kā arī to, cik svarīgi ir saglabāt stratēģiskas piegādes ķēdes. Tā arī izcēla savstarpējās saiknes starp dažādiem sektoriem un vajadzību aizsargāties pret kibernetiskiem uzbrukumiem, jo energosistēma kļūst arvien digitalizētāka un decentralizētāka⁵⁴. Vairākos NEKP par svarīgiem faktoriem, kas veicina valsts enerģētisko drošību, ir atzīta arī energoefektivitāte un vietējie atjaunīgie energoresursi (Malta, Luksemburga, Francija, Lietuva un Portugāle). Lai gan vairākums dalībvalstu savā nacionālajā adaptācijas stratēģijā vai pat dekarbonizācijai veltītajā nodaļā ir norādījušas, ka to enerģētikas nozare ir neaizsargāta pret klimata pārmaiņām, attiecīgus pasākumus enerģētiskajai drošībai veltītajā nodaļā ir ierosinājušas tikai piecas dalībvalstis.

No ārējās enerģētiskās drošības viedokļa ES joprojām ir atkarīga no importa — importētā enerģija veido pusi no primārās enerģijas patēriņa, taču ES ir dažādojusi piegādes ceļus, jo īpaši attiecībā uz dabasgāzi. Šajā ziņā vitāli svarīga ir reģionālā sadarbība. Septiņas dalībvalstis (Bulgārija, Itālija, Igaunija, Vācija, Polija, Horvātija un Īrija) savos NEKP apsver vai plāno palielināt sašķidrinātas dabasgāzes (LNG) jaudas, lai nodrošinātu apgādes drošību vai palielinātu konkurenci gāzes tirgos.

Dalībvalstis, kuru energoresursu struktūrā ietilpst kodolenerģija, savos NEKP bija izklāstījušas kodolenerģijas plānus. Komisija turpinās nodrošināt visaugstāko drošuma standartu piemērošanu attiecībā uz kodoltehnoloģijām, atbalstot regulatīvos procesus un sadarbību starp attiecīgajām dalībvalstīm. Attiecīgajām dalībvalstīm būtu jāuztur pienācīga

⁵² 26 salas saņem atbalstu pārejai uz tīru enerģiju veltīto programmu izstrādē (6 dalībvalstis ir iesācējas, bet 20 ir jau pieredzējušas) un vēl 13 salas 2019. gadā ir parakstījušas apņemšanos virzīties uz pilnīgu dekarbonizāciju; vēl 16 salas saņem atbalstu izstrādes stadijā esošu projektu specifiskos tehniskajos aspektos.

⁵³ Piemēram, projekts “Papillon” (pilsēta–NVO–nozare) Beļģijā.

⁵⁴ Komisijas dienestu darba dokumentā “Energy Security: good practices to address pandemic risks” ir sniegts saraksts ar īstermiņa un ilgtermiņa riskiem un problēmām, kā arī 20 labas prakses piemēri, kā risināt enerģētikas nozarē risināt ar pandēmiju saistītus riskus. https://ec.europa.eu/energy/topics/energy-security/energy-supply-and-pandemic_en

jau da visās kodolenerģijas piegādes ķēdes daļās un jānodrošina kodoldegvielas piegādes drošība, kas palielinātu infrastruktūras drošumu cilvēkiem un videi, un būtu jākoncentrējas uz prasmju un industriālo stratēģisko spēju uzlabošanu saistībā ar kodoliekārtu dezekspluatāciju un kodolatkritumu pārstrādi.

NEKP un enerģētiskā drošība — problēmas un iespējas atveseļošanas un Eiropas zaļā kursa mērķu kontekstā

Enerģētiskās drošības jomā pandēmija izcēla vajadzību vairāk koncentrēties uz tīro tehnoloģiju piegādes ķēžu noturību. **Atveseļošanas un noturības plānu centrā⁵⁵ vajadzētu būt stratēģisko piegādes ķēžu attīstīšanai tīro tehnoloģiju industriālo spēju jomā⁵⁶.** Dalībvalstīm jāapzina NEKP aprakstītās rīcībpolitikas un pasākumi, kuri varētu uzlabot sagatavotību un noturību šajā ziņā. Šajā nolūkā ir vajadzīga arī pārrobežu sadarbība un ES rīcība, arī aiz ES robežām, kas jāatbalsta ar pārliecinošu enerģētikas diplomātiju.

Dalībvalstīm ir jānodrošina, ka to energosistēmas spēj izturēt satricinājumus, ko rada ekstrēmi notikumi (vētras, sausums, plūdi, karstuma viļņi) un ilgdarbīgs spiediens (piemēram, ūdens trūkums, jūras līmeņa paaugstināšanās, mūžīgā sasaluma kušana) – gan ES robežās, gan enerģijas importa ziņā arī aiz tām. ES nodrošina finansējumu (“Apvārsnis 2020” uzaicinājums iesniegt piedāvājumus un gaidāmais “Apvārsnis Eiropa” finansējums), lai mazinātu atkarību no tirgotajiem moduļiem, attīstot nākamās paaudzes saules fotoelementu ražošanu ar inovatīvām tehnoloģijām, kas paredzētas moduļiem, kuri apvieno visu vērtības ķēdi.

Jaunajā Drošības savienības stratēģijā⁵⁷, kas pievēršas gan kritiskajai infrastruktūrai, gan kibernetiskajai drošībai, Komisijai ierosināja darbības, ar kurām vērsties pret specifiskajiem riskiem, ar kuriem saskaras kritiski svarīgas energoinfrastruktūras integrētā energosistēmā un energoinfrastruktūrā. Tiks izstrādāts tīkla kodekss par kibernetiskās drošības elektroenerģijas sektorā, kurā būs ietverti specifiski nozares noteikumi pārrobežu elektroenerģijas plūsmu noturības un kibernetiskās drošības aspektu palielināšanai. Minētais ietver arī noteikumus par kopīgām minimālajām prasībām, plānošanu, monitoringu, ziņošanu un krīžu pārvarēšanu.

2.3.2. Iekšējais enerģijas tirgus

Pilnībā integrēts un labi funkcionējošs iekšējais enerģijas tirgus raida cenu signālus, kas virza investīcijas zaļajā enerģijā un tehnoloģijās, nodrošina enerģijas piegādes un ļauj ar minimālām izmaksām pāriet uz klimatneitralitāti, izmantojot viedās tehnoloģijas. NEKP novērtējums atklāj vairākas nepilnības enerģijas tirgū (elastīgums ar viedo tīklu starpniecību, uzkrāšana un ierobežota pieprasījuma reakcija). Tās negatīvi ietekmē izmaksas, kas rodas patērētājiem un nozarei un kavē veiksmīgu atveseļošanu un pāreju uz klimatneitralitāti.

Šajā kontekstā NEKP ir rīks, kas palīdz nodrošināt, ka tiek sasniegti mērķi, kas noteikti tiesību aktos par elektroenerģijas un gāzes iekšējo tirgu, un ka ir izveidots atbilstošs

⁵⁵ Papildinot ES Rīcības plānu par kritiski svarīgām izejvielām un gaidāmo Eiropas Izejmateriālu aliansi, kas ietvers arī enerģiju.

⁵⁶ Ietver fotoelementus, akumulatorus, atjaunīgo ūdenradi, vēja un okeāna enerģiju, tīkla un elektronikas komponentus.

⁵⁷ ES Drošības savienības stratēģija, COM(2020)605 final.

rīcībpolitikas un finanšu satvars, lai klimatneitralitātes jautājumu atrisinātu ar minimālām izmaksām, vienlaikus garantējot enerģētisko drošību. NEKP arī sniedz iespēju nostiprināt patērētāju kā aktīvu zaļās pārkārtošanās dalībnieku un labumguvēju lomu.

Lai gan lielākā daļa dalībvalstu atzīst jaunā elektroenerģijas tirgus modeļa nozīmīgumu, tikai dažas īsteno holistisku pieeju attiecībā uz nepieciešamajām izmaiņām uz nākotni vērstajos mērķos. Integrētā un izmaksas atspoguļojošā energosistēmā efektīviem tirgiem būtu jāsniedz pārredzami cenu signāli patērētājiem, gan lai sniegtu ieguldījumu pārkārtošanā, gan lai gūtu no tās labumu. Daudzos plānos arī nav svarīgas informācijas par konkurenci un tirgus likviditāti.

Ļoti daudzos NEKP ir atsauce uz viedskaitītāju plašu ieviešanu ar īpašu un izmērāmu mērķrādītāju, kas paredz patērētāju aktīvu dalību tirgū. Tomēr tikai dažos plānos ir noteikti konkrēti mērķi un skaidri termiņi, tādēļ ir sarežģīti monitorēt progresu mērķrādītāju sasniegšanā.

Būtisks šķērslis izmaksefektīviem enerģētiskajiem un klimatiskajiem pārkārtojumiem un funkcionējošam iekšējam tirgum joprojām ir **fosilo degvielu subsīdijas**. Plāni liecina par nelielu uzlabojumu enerģijas un fosilo degvielu subsīdiju summu un subsīdiju pakāpeniskas izbeigšanas pasākumu ziņošanā. Nepieciešamās informācijas sniegšana kopumā būtu svarīga, lai varētu novērtēt, cik tālā pastāvošās fosilo degvielu subsīdijas kavē klimata mērķu sasniegšanu⁵⁸. Tikai trīs valstis (Itālija, Dānija un Portugāle) ir veikušas visaptverošu izvērtējumu par fosilo degvielu subsīdijām, un vien dažas dalībvalstis no šādām subsīdijām plāno atteikties vai ir izstrādājušas īpašas rīcībpolitikas.

Nozīmīgs dekarbonizācijas, tirgus integrācijas, piegādes drošības un konkurences veicinātājs ir **elektrotīklu starpsavienojumi**, kā arī ar vietējie tīkli. Lielākā daļa dalībvalstu savos galīgajos plānos ir iekļāvušas starpsavienojamības mērķrādītājus vai prognozes par starpsavienojamības līmeni līdz 2030. gadam. Attiecībā uz elektroenerģiju lielākā daļa dalībvalstu jau ir sasniegušas un pat krietni pārsniegušas 2030. gadam noteikto starpsavienojamības mērķrādītāju, kas ir 15 %. Šā mērķrādītāja sasniegšanā svarīga nozīme ir kopīgu interešu projektiem (KIP)⁵⁹. Komisija turpinās palīdzēt pārējām dalībvalstīm palielināt to starpsavienojumu jaudu un nodrošināt, ka esošā starpsavienojumu jauda tiek pilnībā izmantota, lai maksimāli palielinātu iekšējā enerģijas tirgus sniegtos ieguvumus atbilstoši ES tiesību aktiem⁶⁰.

Dalībvalstis savos NEKP ir norādījušas ieguldījumu vajadzības saistībā ar iekšējo enerģijas tirgu. Attiecībā uz starpsavienojumiem Vācija norādīja, ka tai ir vajadzīgi

⁵⁸ Lai gan dalībvalstis ir ņēmušas vērā sniegtos ieteikumus NEKP aprakstīt un uzskaitīt enerģijas subsīdijas, šīs informācijas kvalitāte ir dažāda — tie ir gan vispārīgi apraksti, gan visaptveroši un kvantificēti subsīdiju saraksti. Informāciju par fosilo degvielu subsīdijām sniegušas 19 dalībvalstis. 12 dalībvalstis norādījušas, ka gatavo (plāno gatavot) plānus, kā pakāpeniski izbeigt fosilo degvielu subsīdijas. Tikai sešas dalībvalstis ir iekļāvušas grafiku, kādā tiks izbeigtas esošās fosilo degvielu subsīdijas.

⁵⁹ Kopš Eiropas energoinfrastruktūras (TEN-E) regulas stāšanās spēkā 2013. gadā ir īstenoti gandrīz 40 gāzes un elektroenerģijas KIP, un vēl aptuveni 79 kopīgu interešu projektu (KIP) īstenošana ir gaidāma līdz 2022. gadam. Šim nolūkam no Eiropas infrastruktūras savienošanas instrumenta (EISI) ir ieguldīta summa 3,8 miljardu EUR apmērā.

⁶⁰ Regulas (ES) 2019/943 par elektroenerģijas iekšējo tirgu 16. panta 8. punkts.

55 miljardi EUR, lai modernizētu esošo elektroenerģijas pārvades sistēmu un uzbūvētu jaunu atkrastes pārvades infrastruktūru līdz 2030. gadam. Vēl 21 miljards EUR ir vajadzīgi atkrastes elektroenerģijas pārvades infrastruktūrai, lai līdz 2030. gadam varētu uzstādīt 17–20 GW atkrastes vēja jaudas. Arī Spānija plānoja nostiprināt un paplašināt pārvades un sadales līnijas, arī starp salām, un starpsavienojumus ar kaimiņvalstīm, jo īpaši Franciju. Attiecībā uz investīcijām, kas saistītas ar energosistēmas integrāciju un elastīgumu, Igaunija norādīja, ka līdz 2028. gadam plāno uzstādīt 500 MW hidroakumulācijas jaudas, bet Grieķija plāno īstenot “viedās” rīcībpolitikas salās, ko nevar izmaksefektīvi savstarpēji savienot, piemēram, plānots izveidot inovatīvas hibrīdās energosistēmas ar uzkrāšanas iespēju.

NEKP un iekšējais enerģijas tirgus — problēmas un iespējas atveseļošanas un Eiropas zaļā kursa mērķu kontekstā

Lai sasniegtu enerģētikas un klimata mērķus un investīcijas atveseļošanā virzītu tā, kas tās neraida izkropļota tirgus signālus, ir svarīgi censties nodrošināt, ka tirgi saglabā likviditāti un tajos valda konkurence. Lai apzinātu un veicinātu elastīguma avotus un novērstu šķēršļus, kas liedz jauniem dalībniekiem iesaistīties tirgū, un lai pārkārtošana varētu notikt atvērtos un konkurenciālos tirgos, ir vajadzīga strukturētāka un saskaņotāka pieeja. Dalībvalstīm tas būtu pilnībā jāņem vērā, īstenojot savus NEKP.

Lai gan dalībvalstu izvēlētās pieejas virzībai uz nozares integrāciju ir dažādas, nesen pieņemtā **ES Energosistēmas integrācijas stratēģija** dalībvalstīm var kalpot par atsauces punktu, kā palielināt energosistēmu elastīgumu, un var norādīt uz nākamajiem soļiem enerģijas tirgu pielāgošanā klimatneitralitātes vajadzībām.

Komisija arī veicinās lielāku pieprasījuma elastīgumu, izstrādājot tīkla kodeksu⁶¹, pārskatot vadlīnijas par valsts atbalstu un informējot patērētājus.

Dalībvalstīm ir jāpilda pienākums ziņot par **enerģijas subsīdijām, jo īpaši fosilo degvielu subsīdijām, un to pakāpeniskas izbeigšanas pasākumiem**. Ņemot vērā starptautiskās saistības pakāpeniski izbeigt fosilo degvielu subsīdijas G20 valstīs un ANO, kā arī pašas ES rīcībpolitiskās saistības, Komisija pievērsīsies šim jautājumam 2020. gada enerģētikas savienības stāvokļa apskatā un izdos papildu norādījumus dalībvalstīm, lai veicinātu atteikšanos no fosilo degvielu subsīdijām. Tas dalībvalstīm palīdzēs, no vienas puses, novērst nesaskaņotību starp 2030. gada mērķiem un zaļo atveseļošanu un noturību un, no otras puses, ierobežoto finanšu resursu izmantošanu fosilo degvielu patēriņa veicināšanai un vajadzīgo tehnoloģisko pāreju kavēšanai. Komisija īpašu uzmanību pievērsīs tam, lai uzlabotos ziņošana par fosilo degvielu subsīdijām un progresu to pakāpeniskā izbeigšanā, jo īpaši integrēto nacionālo enerģētikas un klimata progresu ziņojumu ietvaros. Enerģijas nodokļu direktīvas, kā arī valsts atbalsta vadlīniju izskatīšanas kontekstā Komisija apsvērs vajadzību veikt papildu pasākumus, ar ko nodrošināt ES rīcībpolitiku saskaņotību un īstenot ES zaļajā kursā pausto ieceri izbeigt fosilo degvielu subsīdijas.

⁶¹ Lai atraisītu elektrotransportlīdzekļu, siltumsūkņu un cita elektroenerģijas patēriņa potenciālu, kas palīdzētu palielināt energosistēmas elastīgumu (sākot no 2021. gada beigām).

Kas attiecas uz **infrastruktūru**, lielākajā daļā plānu kā galvenās darbības ir norādītas KIP pabeigšana, iekšējo tīklu nostiprināšana un inovatīvu tehnoloģiju (piemēram, viedo tīklu un jaunās paaudzes elektrotīklu⁶²) izvērsšana, arī atjaunīgajiem energoresursiem veltīto tīkla kodeksu pārskatīšana. Eiropas tīkliem ir jāpielāgojas mainīgajai energosistēmai, kur enerģijas aprīte starp sektoriem ir decentralizētāka, digitāla, notiek reāllaikā un ir divvirzienu. Šajā nolūkā Komisija izskatīs *TEN-E* un *TEN-T* regulas un Alternatīvo degvielu infrastruktūras direktīvu, tīkla attīstības desmit gadu plānu tvērumu un pārvaldību un paātrinās investīcijas viedā, īpaši efektīvā uz atjaunīgiem energoresursiem balstītā elektroenerģijā, centralizētajā siltumapgādē un aukstumapgādē un CO₂ infrastruktūrā.

2.3.3. Pētniecība, inovācija un konkurētspēja

Vairumā galīgo NEKP nav pievērsta pietiekama uzmanība pētniecības un inovācijas vajadzībām klimata un enerģijas mērķu sasniegšanai. Valstu budžeti, kas atvēlēti pētniecībai un inovācijai tīrās enerģijas tehnoloģiju jomā, kopumā samazinās, un uzskatāmi trūkst nacionālu mērķu un finansējuma mērķrādītāju, kas parādītu konkrētus un relevantus ceļus, kā sasniegt 2030. un 2050. gadam izvirzīto. Turklāt lielākajā daļā plānu ir tikai aprakstīts finansējums esošām ar enerģiju nesaistītām specifiskām programmām, kas nav ilgākas par pieciem gadiem.

Vairums NEKP kā pamats enerģijas pētniecības un inovācijas plānošanai un pielāgošanai ir pilnībā atbalstīta sadarbība starp dalībvalstīm un Komisiju, kas tiek īstenota ar Energotehnoloģiju stratēģiskā plāna (**SET plāns**) starpniecību. Dažas dalībvalstis norādīja īpaši interesējošas jomas, taču lielākā daļa neprecizēja, kā valsts līdzekļi un/vai darbības tiek iedalīti pa darba paketēm (īstenošanas plāniem), kurās tās ir iesaistītas, un kāda ir savstarpējā sasaiste starp SET plānu un to nacionālajiem enerģētikas un klimata mērķiem.

Vienlīdz svarīga loma gan ES transporta dekarbonizācijā, gan elektroenerģijas sektora spējā noturēt zemas sistēmas izmaksas (nodrošinot bezemisiju balansēšanu un elastīgumu un samazinot tīklu paplašināšanas vajadzības) būs **akumulatoriem**. NEKP akumulatori šajā ziņā ir aplūkoti attiecībā uz vajadzību tos izmantot stacionāros un mobilitātes lietojumos. Saistītās vajadzības turpmākai pētniecībai un investīcijām un rūpniecisko ražošanas spēju attīstīšanai NEKP aptver daļēji. Eiropas Akumulatoru alianse⁶³, ko Komisija izveidoja pirms trīs gadiem, ir palīdzējusi nodrošināt nepieciešamo stimulu rūpniecības nozares ieinteresētajām personām, lai tās investētu akumulatoru ražošanā ES. Dalībvalstis, rūpniecības nozare un citas galvenās ieinteresētās personas ir reaģējušas lielā skaitā un ātri, cita starpā arī ar svarīgiem projektiem visas Eiropas interesēs (*IPCEI*). Patlaban vairāk nekā 500 dalībnieku ir daļa no šīs alianses, kas ir piesaistījusi kopējos ieguldījumus 100 miljardu EUR apmērā, kuri izziņoti visā ES vērtības ķēdē. Tiek būvētas vairāk nekā 20 akumulatoru rūpnīcas (dažādās brieduma stadijās), un tiek īstenoti vairāki projekti visas vērtības ķēdes garumā, ieskaitot izejmateriālu ieguvu un

⁶² Jaunās paaudzes elektrotīkli efektīvi izmanto jaunas sakaru tehnoloģijas (piemēram, digitālās platformas), lai lietotāji (ražotāji, patērētāji un ražojošie patērētāji) energoinfrastruktūru izmantotu inovatīvā veidā (piemēram, ar elastīgiem tīkliem).

⁶³ Tās mērķis ir attīstīt spēcīgu, inovatīvu, ilgtspējīgu un konkurētspējīgu akumulatoru vērtības ķēdi ES, kas atbalstītu elektrifikāciju, tādējādi reaģējot uz lielo pieprasījumu pēc elektrotansporthēzē, nodrošinātu piekļuvi stratēģiskajiem akumulatoru izejmateriāliem un palielinātu noturību un autonomiju, izmantotu prasmes un palielinātu ražošanas jaudas.

attīrīšanu, akumulatoru materiālus un reciklēšanu. Rezultātā pirmajām 11 ES rūpnīcām, kas tiek būvētas, ražošana būtu jāuzsāk 2022.–2023. gadā un līdz ar 2030. gadu jānodrošina 270 GWh akumulatoru gadā. Industrija lēš, ka tas radīs pievienoto vērtību 250 miljardu EUR apmērā katru gadu, sākot no 2025. gada, radot 4–5 miljonus darbvieta, savukārt vispārējā transporta elektrifikācija, ieskaitot autoceļus un dzelzceļus ES, varētu radīt vēl 600 000 darbvieta līdz 2030. gadam.

Līdz 2020. gada beigām Komisija attiecībā uz akumulatoriem pieņems jaunu, nākotnes vajadzībām piemērotu regulatīvo satvaru, kura mērķis būs nodrošināt, ka visi akumulatori, kas tiek laisti ES tirgū (neatkarīgi no to izcelsmes), atbilst visaugstākajiem standartiem attiecībā uz veiktspēju, ilgzinātību, drošumu, izejmateriālu atbildīgu ieguvu un minimālu ietekmi uz vidi, kas ietver arī mazu oglekļa pēdu visā to dzīves ciklā. Jaunā regula būtu jāpapildina ar augstas kvalitātes standartiem, kas savlaicīgi jāizstrādā CEN/CENELEC.

Daudzas dalībvalstis īpašu uzmanību pievēršušas ilgtermiņa tehnoloģijām, piemēram, oglekļa uztveršanai, izmantošanai un uzglabāšanai (CCUS), kas var palīdzēt līdz 2030. gadam dekarbonizēt noteiktas nozares, kurās ir grūti samazināt emisijas, taču pakāpeniskai inovācijai tuvāka termiņa tehnoloģijās (piemēram, energoefektivitātē, vēja un saules enerģijā) veltīts mazāk uzmanības.

Attiecībā uz konkurētspēju pieeja dažādos NEKP ir atšķirīga. Dažos plānos tā skatīta šauri, pievēršoties patentiem un pētniekiem vai pat tikai elektroenerģijas cenām. Citos plānos ir aptverti tehnoloģiju ieviešanas aspekti, tādējādi pieeja konkurētspējai ir plašāka, un tā aptver nacionālos tīro tehnoloģiju piegādātājus un arī šādu risinājumu izstrādei vajadzīgās vērtības ķēdes. Tomēr lielākajā daļā plānu trūkst kvantitatīvu indikators, un tāpēc tie nav izmērāmi.

NEKP un pētniecība un inovācija, un konkurētspēja — problēmas un iespējas atveseļošanas un Eiropas zaļā kursa mērķu kontekstā

Lai pārveidotu Eiropas ekonomiku un paātrinātu inovēšanu jaunās tehnoloģijās un to laišanu tirgū un inovēšanu klimatneitralitātes risinājumos, **ir vajadzīga jauna stratēģiska pieeja attiecībā uz pētniecību, inovāciju un konkurētspēju tīrās enerģijas jomā.** Gan ES, gan nacionālās pētniecības un inovācijas rīcībpolitikas, kā arī finansēšanas un nacionālās industriālās stratēģijas ir labāk jāpielāgo enerģētikas un klimata mērķiem un jāīsteno praksē, izmantojot NEKP.

Ir pieejama virkne finansēšanas instrumentu, kas palīdz dalībvalstīm darīt vairāk šajā jomā, piemēram, “Apvārsnis Eiropa”, Inovāciju fonds, Modernizācijas fonds un InvestEU. 2020. gada septembrī tiks izsludināts zaļā kursa uzaicinājumu iesniegt priekšlikumus, kas arī atbalstīs ekonomikas atveseļošanu, nodrošinot pētniecībai un inovācijai 1 miljarda EUR finansējumu (250–300 miljonus EUR atvēlot galvenajām enerģētikas prioritātēm). Inovāciju fonds pirmo uzaicinājumu iesniegt priekšlikumus izsludināja 2020. gada jūlijā, nodrošinot 1 miljardu EUR plaša mēroga projektiem tīru un inovatīvu tehnoloģiju jomā. Tiek gatavots jauns uzaicinājums iesniegt priekšlikumus maza mēroga projektiem (kapitāla izdevumi mazāki par 7,5 miljoniem EUR), kas tiks izsludināts līdz 2020. gada beigām.

2021. gadā Komisija pārskatīs *SET* plānu. Tādējādi tā atbalstīs ES zaļo atveseļošanu un pievērsīsies dalībvalstu pētniecības un inovācijas vajadzībām. Dalībvalstīm pētniecībai un inovācijai ir arī jāizstrādā skaidri un vērienīgi nacionālie mērķi un finansējuma mērķrādītāji. ES arī sadarbosies ar privāto sektoru, mudinot pētniecībai un inovācijai atvēlēt vairāk finansējuma un palielināt tīrās enerģijas tehnoloģiju apguvi.

Ūdeņraža stratēģija

Lielākajā daļā NEKP ir atzīta⁶⁴ ūdeņraža loma enerģijas pārkārtošanā. Pusē plānu ir minēti konkrēti ar ūdeņradi saistīti mērķi vietējai ūdeņraža ražošanai no atjaunīgiem vai mazoglekļa resursiem ar tā galīgo izmantojumu rūpniecības nozarē vai grūti elektrificējamos transporta sektoros (piemēram, Luksemburga ir norādījusi mērķi palielināt tērauda ilgtspēju, izmantojot atjaunīgo ūdeņradi).

Lai īstenotu nesen publicēto ES Ūdeņraža stratēģiju, Komisija, dalībvalstis un industrija sadarbosies Tīrā ūdeņraža aliansē.

Mērķis ir izstrādāt investīciju programmu ar dzīvotspējīgiem projektiem un turpināt attīstīt tīrā ūdeņraža piegādes ķēdes un lejupējās tehnoloģijas. Ūdeņraža stratēģijas veiksmīgai īstenošanai būs nepieciešama enerģētikas diplomātija un koordinēta rīcība aiz ES robežām, jo īpaši ar kaimiņvalstīm.

Patlaban norisinās vairāki projekti. Dānija un Vācija Bornholmā būvē 3–5 GW atkrastes vējparku, kas ietver elektrolīzes iekārtu, kura ražos degvielu kravas automobiļiem, autobusiem, kuģiem un gaisakuģiem. Spānija pēc sava NEKP iesniegšanas plāno Puertoljano uzbūvēt 100 MW fotoelementu iekārtu, 20 Mwh litija jonu akumulatoru akumulācijas sistēmu un ūdeņraža ražošanas sistēmu, kas izmanto elektrolīzi.

Kopā ar Enerģētikas savienības stāvokļa apskatu Komisija 2020. gada rudenī publiskos pirmo progresu ziņojumu par konkurētspēju. Tajā būs analizēts, cik konkurētspējīgas ir tīrās tehnoloģijas un risinājumi, un būs ierosināta vienota pieeja konkurētspējas novērtēšanai un centienu kvantificēšanai. Tam pamatā esošajā ziņojumā “Pāreja uz tīru enerģiju. Tehnoloģijas un inovācijas” būs sniegta sīkāka uz pierādījumiem balstīta analīze par tagadnes un nākotnes **situāciju** tīro tehnoloģiju jomā un risinājumi, kas palīdzētu izveidot ciešāku saikni starp pētniecības un inovācijas darbībām, tīrajām tehnoloģijām un enerģētikas un klimata mērķiem (valstu un ES līmenī).

2.4. Reģionālā sadarbība un vidiskie aspekti NEKP

2.4.1. Palielināta sadarbība starp dalībvalstīm un daudzlīmeņu dialogs

Plāni liecina, ka dalībvalstis kopumā ir labi izpratušas vajadzību pēc **reģionālās sadarbības** un to ir aprakstījušas; dažas plānu sagatavošanā pat ir izmantojušas esošos reģionālos forumus, tomēr reģionālās sadarbības potenciāls vēl nav izmantots pilnībā. Dažas dalībvalstis

⁶⁴ Piemēram, Francijas, Vācijas, Austrijas, Nīderlandes NEKP ir ietverti konkrēti plāni, savukārt citas dalībvalstis, piemēram, Portugāle, strauji izstrādā konkrētas stratēģijas.

apraksta konkrētus pasākumus, kā optimizēt piekļuvi reģionālām struktūrām un to izmantošanu vai kā plānot labāku atjaunīgās enerģijas apguves izvēršanu un energoefektivitātes pasākumus, sadarbojoties ar citām dalībvalstīm.

Par pamatu izmantojot NEKP, dalībvalstīm reģionālā sadarbība būtu vairāk jāattīsta praksē. Tas nozīmē, ka būtu jāizmanto esošie forumi, lai pievērstos kopīgajām problēmām (piemēram, plānošanai, prasmju trūkumam atjaunīgo energoresursu jomā, energoefektivitātei un ēkām), kas skar enerģētikas pārkārtošanas prioritātes, it īpaši energoefektivitāti, transportu, viedos tīklus un atjaunīgos energoresursus, tādējādi uzlabojot enerģētikas pārkārtošanu reģionāli. Kā piemēru, kur tas jau notiek, var minēt četras esošas grupas: Piecpusējo enerģētikas forumu un Centrāleiropas un Dienvidaustrumeiropas energosavienojumu (CESEC), Ziemeļu jūru iniciatīvu un Baltijas valstis (piemēram, Igaunija un Latvija plāno kopīgu izsoli attiecībā uz atkrastes vēja enerģiju). Reģionāla izsoļu plānošana, piemēram, attiecībā uz atkrastes vēja enerģiju, palīdzētu veidot pastāvīgu projektu plūsmu un izceltu šā sektora ieguldījumu tālredzīgā redzējumā un atveseļošanā⁶⁵.

Dalībvalstīm būtu jāpaātrina pamatprojekti, kam ir reģionāla dimensija, piemēram, atkrastes vējparki un ātrās uzlādes tīkli *TEN-T* koridoros. Lai to izdarītu, tām būtu jāizmanto atveseļošanas finansējums, EISI un reģionālie atbalsta fondi, un ES atjaunīgās enerģijas finansēšanas mehānisms, pilnībā izmantojot reģionālos forumus. Dalībvalstis varētu arī sadarboties transformatīvu energoefektivitātes vai enerģijas ražošanas tehnoloģiju pilottestēšanā, lai apzinātu visefektīvākās un izmaksefektīvākās tehnoloģijas un aizsāktu to rūpniecisku ražošanu. Arī spēku apvienošana arhitektūras mantojuma renovācijas projektos var veicināt īpašu tehnoloģiju, piemēram, saules paneļu dakstiņu vai fotoelementu stikla, ražošanu plašā mērogā un padarīt šīs tehnoloģijas par izmaksefektīvu risinājumu vēsturisko ēku renovācijai.

2.4.2. NEKP un vides rīcībpolitikas

Gaisa piesārņojums ir riska faktors, kas var izraisīt dažādas slimības, piemēram, elpceļu un sirds un asinsvadu slimības⁶⁶. Šīs ir slimības, kas pakļauj cilvēkus lielākam Covid-19 riskam.

Pārvaldības regulā ir noteikts⁶⁷, ka dalībvalstīm ir jāziņo par rūpniecības, lauksaimniecības, transporta un enerģētikas rīcībpolitiku un pasākumu ietekmi uz gaisa piesārņojumu; tie veido saikni ar tiesību aktiem vides jomā⁶⁸. Lai gan ir pieliktas zināmas pūles, dalībvalstis savos galīgajos plānos par plānoto rīcībpolitiku un pasākumu ietekmi uz gaisa piesārņotāju emisijām joprojām ziņo nepilnīgi. Pietiekami detalizētu informāciju un/vai uzlabotu analīzi par ietekmi uz gaisa kvalitāti salīdzinājumā ar plānu projektiem ir sniegušas tikai 13 dalībvalstis.

⁶⁵ Slovēnija ir sekmējusi reģionālo sadarbību viedo tīklu izveidē un ir ieviesusi inovatīvas tehnoloģijas plašākā reģionā kopā ar Horvātiju, tam izmantojot Eiropas infrastruktūras savienošanas instrumentu.

⁶⁶ Pasaules veselības organizācija (PVO) lēš, ka gaisa piesārņojums visā pasaulē katru gadu izraisa 7 miljonus priekšlaicīgas nāves gadījumu, un saskaņā ar Eiropas Vides aģentūras datiem Eiropas Savienībā tas izraisa vairāk nekā 400 000 priekšlaicīgas nāves gadījumu.

⁶⁷ Enerģētikas savienības pārvaldības regula nosaka, ka šis pienākums ir piemērojams “vajadzības gadījumā”; tas nozīmē visos sektoros, kuros ir viens un tas pats gaisa piesārņotāju un SEG emisiju avots (tie ir transports, enerģētika, lauksaimniecība, rūpniecība, mājokļu apsilde utt.).

⁶⁸ NEC direktīva (ES) 2016/2284 par dažu gaisu piesārņojošo vielu valstu emisiju samazināšanu.

Galīgajos plānos nav sniegta pietiekama analīze par potenciālajiem kompromisiem starp gaisa un klimata/enerģētikas mērķiem (pārsvarā saistīti ar augošajiem bioenerģijas apjomiem). Tomēr atzinīgi vērtējams fakts, ka dažas dalībvalstis ir analizējušas plānoto pasākumu ietekmi uz visiem gaisa piesārņotājiem, kas tiek regulēti ar Direktīvu par valstu emisiju samazināšanas saistībām⁶⁹, dažkārt pat iekļaujot noderīgu sadalījumu pa avota sektoriem, kas palīdz efektīvāk definēt mitigācijas pasākumus.

Novērtējums par ietekmi, ko vairākos plānos plānotā bioenerģijas izvēršana varētu atstāt uz oglekļa piesaistītājiem, bioloģisko daudzveidību, ūdeni un gaisa piesārņojumu, ir nepietiekams. Plānos nav pietiekami sīki izklāstīts – sadalījumā pa izejmateriāliem un pēc izcelsmes –, kā piegādāt vajadzīgo ilgtspējīgas biomasas apjomu, kā arī nav sniegtas trajektorijas, kas raksturo meža biomasu, un kā minētais saskaņots ar pasākumiem, kuru mērķis ir uzturēt un palielināt oglekļa piesaistītāju.

NEKP un vides rīcībpolitikas — problēmas un iespējas atveseļošanas un Eiropas zaļā kursa mērķu kontekstā

Visām dalībvalstīm būtu jānostiprina saikne starp nacionālajām gaisa piesārņojuma ierobežošanas programmām (NGPIP) un NEKP, arī attiecībā uz īstenošanu vietējā līmenī⁷⁰. Tas uzlabos sinerģiju apzināšanu un kompromisu nepieļaušanu vai mīkstināšanu un vienlaikus sekmēs sinerģiskus pasākumus (piemēram, tīro transportu, lielāku tādu atjaunīgo energoresursu īpatsvaru, kur nav vajadzīga sadedzināšana).

Lielākajā daļā NEKP ir jācenšas vairāk integrēt un kvantificēt siltumnīcefekta gāzu emisiju samazinājumus, kas saistīti ar **aprites ekonomikas** rīcībpolitikām, un novērtēt konkrētu rīcībpolitiku sinerģiju un kompromisus ar **biodaudzveidību** (piemēram, ekosistēmas pakalpojumu lomu mitigācijas un adaptācijas pasākumos un biodaudzveidības izzušanas riskus). Šādas mijiedarbības analīzi varētu veikt arī citās vides jomās (ūdens un augsnes piesārņojums, resursefektivitāte un saikne starp ūdeni un enerģiju), ievērojot principu “nekaitēt”, kas uzsvērts Eiropas zaļajā kursā. Novērtējot bioenerģijas attīstīšanas potenciālu, dalībvalstīm būtu jāizvērtē arī bioenerģijas efektivitāte salīdzinājumā ar citiem atjaunīgās enerģijas avotiem, arī tādos aspektos kā zemes izmantojums un oglekļa piesaistītāji, gaisa kvalitāte un cita ietekme uz vidi. Kā noteikts Biodaudzveidības stratēģijā, **ES piešķirs prioritāti tādiem risinājumiem kā okeāna un atkrastes vēja enerģija (kas turklāt ļauj atjaunoties zivju krājumiem)**, saules enerģijas parki, kas augsni nosedz biodaudzveidībai labvēlīgā veidā, un ilgtspējīgi saražota bioenerģija.

⁶⁹ Direktīva (ES) 2016/2284.

⁷⁰ Pašvaldību līmenī gaisa kvalitāte ir faktors, kas liek mainīt uzvedību virzienā uz enerģētikas pārkārtošanu un dekarbonizāciju, jo ieguvumi ir jūtami ļoti drīz. ES finansē vairākas augšupējas iniciatīvas, kas aptver aprites ekonomiku un gaisa piesārņojumu.

3. SECINĀJUMI

Šis novērtējums liecina, ka Pārvaldības regulā noteiktā jaunā integrētā plānošanas satvara sākotnējā īstenošana ir notikusi ļoti pozitīvi. Visas dalībvalstis ir iesniegušas labas kvalitātes galīgos plānus, kaut arī dažkārt ar zināmu kavēšanos. Plāniem ir līdzīga struktūra, un tie aptver integrētus nacionālos mērķus un rīcībpolitikas visās enerģētikas savienības dimensijās. Plāni tapuši arī plašu apspriežu un valsts un reģionāla līmeņa līdzdalības rezultātā, kas nodrošina spēcīgu līdzatbildību enerģētikas pārkārtošanas un klimatiskās pārkārtošanās mērķu sasniegšanā. Šis darbs ir prasījis lielas dalībvalstu pūles, un liek pamatu ieceru vēriena kāpināšanai, kas ļaus sasniegt klimatneitralitātes mērķi saskaņā ar Eiropas zaļo kursu, Eiropas Klimata akta priekšlikumu un paziņojumu “Eiropas 2030. gada klimatisko ieceru vēriena kāpināšana”.

ES līmenī agregētais novērtējums iezīmējis tālāk izklāstītos galvenos konstatējumus un tendences. Galīgajos plānos izvirzītie mērķi tādās galvenajās dimensijās kā siltumnīcefekta gāzu emisiju samazinājumi vai atjaunīgo energoresursu mērķrādītāji ir daudz vērienīgāki nekā 2018. gada plānu projektos. Tas ir saskaņā ar ieteikumiem, ko Komisija 2019. gada jūnijā sniedza par plānu projektiem.

Pirmkārt, novērtējums liecina, ka dalībvalstis enerģētiskos un klimatiskos pārkārtojumus sāk paātrināt, un to sekmē ES mēroga mērķis panākt klimatneitralitāti. Siltumnīcefekta gāzu emisiju samazinājumi apsteidz pašreiz 2030. gadam nosprausto ES mērķrādītāju, kas prasa 40 % samazinājumu salīdzinājumā ar 1990. gadu. Īstenojot esošos un plānotos pasākumus, pašreizējā ES mērķrādītāja tvērumā ietilpstošās emisijas samazinātos par 41 % (neieskaitot ZIZIMM oglekļa piesaistītāju). Sagaidāms, ka energoresursu struktūra mainīsies ātrāk, nekā vēl nesen daudzi prognozēja. Plāni liecina, ka gandrīz visas dalībvalstis sākušas atteikties no akmeņogļu izmantošanas vai ir izstrādājušas plānu, kā to izmantošanu izbeigt. Paredzams, ka līdz 2030. gadam akmeņogļu izmantojums būs samazinājies par 70 % (salīdzinājumā ar 2015. gadu), savukārt no atjaunīgiem energoresursiem saražotās elektroenerģijas īpatsvars sasniegs 60 %.

Otrkārt, novērtējums liecina, ka, īstenojot pašreizējos un plānotos pasākumus, līdz 2030. gadam atjaunīgo energoresursu enerģijas īpatsvars ES līmenī varētu sasniegt 33,1 % līdz 33,7 %, ievērojami apsteidzot pašreizējo 2030. gada mērķrādītāju, proti, panākt, ka atjaunīgās enerģijas īpatsvars ir vismaz 32 %. Šo īpatsvaru vēl vairāk varētu palielināt vēl apjomīgākas investīcijas un reformas atjaunīgo energoresursu enerģijā, kuras apzinātas NEKP.

Treškārt, kas attiecas uz energoefektivitāti, starp ieceru vērienu un 2030. gadam izvirzīto mērķrādītāju joprojām pastāv plaša. Lai gan salīdzinājumā ar plānu projektiem tā ir samazinājusies, primārās enerģijas patēriņa izteiksmē iztrūkums joprojām ir 2,8 procentpunkti, bet enerģijas galapatēriņa izteiksmē – 3,1 procentpunkts, ja salīdzina ar mērķrādītāju, kas prasa energoefektivitāti līdz 2030. gadam palielināt vismaz par 32,5 %. Galīgie plāni un Eiropas līmenī jau ieplānotie pasākumi liecina, ka šai problēmai tiek pievērsta arvien lielāka uzmanība, tomēr vēl joprojām ir jāpieliek ievērojamas pūles, lai šo plaisu samazinātu. Komisija plāno šajā kontekstā rīkoties: tā uzsāks Renovācijas viļņa

iniciatīvu, izskatīs un, iespējams, pārskatīs Energoefektivitātes direktīvu un sagatavos norādījumus par to, kā piemērot principu “energoefektivitāte pirmajā vietā”.

Jānorāda, ka ne visos plānos ir pietiekami detalizēti aprakstītas darbības un pasākumi tādās svarīgās dimensijās kā investīciju vajadzību apzināšana, finansējuma mobilizācija, pētniecība, inovācija un konkurētspēja, reģionālā sadarbība, zemes izmantojums, zemes izmantojuma maiņa un mežsaimniecība, taisnīga pārkārtošanās un enerģētiskā nabadzība. Visbeidzot, dalībvalstīm ir jāpieliek lielākas pūles fosilo degvielu subsīdiu pārtraukšanā. Komisijas ieteikumi šajā jautājumā nav pilnīgi ņemti vērā.

Nepilnības un joprojām pastāvošās plaisas, kas konstatētas šajā ES mēroga novērtējumā, būs jānovērš ar kolektīviem centieniem gan dalībvalstu, gan ES līmenī. Dalībvalstīm savī NEKP būs jāīsteno, ņemot vērā jaunās finansējuma iespējas, ko paver DFS un Atveseļošanas un noturības mehānisms. Investīcijām vajadzētu galvenokārt fokusēties uz ēku renovāciju, ilgtspējīgu mobilitāti, rūpniecības un lauksaimniecības dekarbonizāciju, atjaunīgo energoresursu enerģiju, arī atjaunīgo ūdeņradi, un saistītām energosistēmas integrēšanas tehnoloģijām un risinājumiem. Lielāka uzmanība būtu jāpievērš arī klimatadaptācijas pasākumiem un oglekļa piesaistītājiem. Nobrieduši projekti pēc iespējas būtu jāfinansē to sākumposmā. Atveseļošanas un noturības mehānisms būtu jāizmanto apvienojumā ar citiem esošiem fondiem, jo īpaši *InvestEU*, lai piesaistītu privāto finansējumu un palielinātu publisko finansējumu.

Saistībā ar piekto enerģētikas savienības stāvokļa apskatu, ko pieņems oktobrī, Komisija publicēs dienestu darba dokumentus, kuros katrai valstij būs sniegts individuāls novērtējums par tās galīgo NEKP un par to, kā NEKP ir ņemti vērā attiecīgie Komisijas 2019. gada ieteikumi. Minētajos dokumentos arī tiks sniegti daži norādījumi plānu īstenošanai un par darbībām, kuras palīdzētu maksimāli realizēt plānu potenciālu zaļās atveseļošanas kontekstā.

Komisija dalībvalstīm palīdzēs plānus īstenot, tam izmantojot divpusēju un reģionālu iesaisti, paraugprakses apmaiņu, kā arī dažādos Komisijas rīcībā esošos rīkus, piemēram, Strukturālo reformu atbalsta programmu un ierosināto tās aizstājēju Tehniskā atbalsta instrumentu (tie dalībvalstīm piedāvā individualizētu tehnisko atbalstu nolūkā uzlabot to spēju plānot, izstrādāt un īstenot reformas), kā arī *InvestEU* un *Next Generation EU* ietvaros ierosinātos instrumentus. Turklāt Komisija veicinās tehniskās informācijas apmaiņu ar dalībvalstīm par NEKP īstenošanu, un tādējādi tiks veidota saikne ar nacionālajiem atveseļošanas un noturības plāniem.

Tiks nostiprināta rīcība nacionālā līmenī, ko papildinās plašāki rīcībpolitikas pasākumi ES līmenī, lai novērstu plaisu un kāpinātu vērienu, ko paredz ar šo paziņojumu vienlaicīgi pieņemtais paziņojums “Eiropas 2030. gada klimatisko ieceru vēriena kāpināšana”. Stabīlu pamatu šim darbam nodrošinās Tīras enerģijas paketes pilnīga īstenošana, kas ietver jebkuru atlikušo pasākumu ātru pieņemšanu.

Visbeidzot, šis pirmais novērtējums liecina, ka kopīgu centienu īstenošanā Eiropas līmenī svarīga nozīme ir labi veidotam pārvaldības satvaram. Lai arī par pamatu tiks izmantots esošais satvars, kura centrālais elements ir NEKP, tomēr tik un tā būs nepieciešams

pielāgoties mainīgajām vajadzībām un zaļajā kursā un atveseļošanas un noturības plānos izvirzītajām rīcībpolitikas prioritātēm. Komisija līdz 2021. gada vidum izskatīs tiesību aktus enerģētikas un klimata jomā, lai tie atspoguļotu līdz 2030. gadam izvirzītās vērienīgākās ieceres attiecībā uz siltumnīcefekta gāzu emisijām, un izskatīs arī Pārvaldības regulu, lai nodrošinātu, ka tā joprojām atbilst paredzētajam nolūkam.

NEKP nav vienreizējs pasākums, bet gan iteratīvs process. Svarīgi panāktā progresa uzraudzības rīki būs ikgadējie ziņojumi par siltumnīcefekta gāzu emisijām un prognozēm, kā arī valstu divgadu īstenošanas ziņojumi. Pamatojoties uz šiem elementiem, dalībvalstis savus NEKP atjauninās un pārskatīs: 2023. gadā jāiesniedz projekts, bet 2024. gadā – galīgā versija⁷¹. Tā būs iespēja likt lietā pirmajos īstenošanas gados gūto pieredzi un plānus pielāgot mainītajiem klimata un enerģētikas mērķrādītājiem un ekonomiskajiem apstākļiem, ņemot vērā atveseļošanas un noturības plānu kontekstā izstrādāto zaļo investīciju nacionālā līmeņa programmu.

⁷¹ Šiem atjauninājumiem dalībvalstīm vajadzētu izmantot Eiropas statistiku, kur un tiklīdz tā ir pieejama.